

Begroting Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2026

Voorzitter: Paulusma

Begroting Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2026

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2026 (36800-VIII).**

De voorzitter:

Ik heropen de vergadering. Aan de orde is de behandeling van de begroting van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Wij zijn toegekomen aan de volgende spreker. Ik heet nog steeds de leden van de Kamer welkom; laat ik daarmee beginnen. Ook welkom aan de bewindspersonen in vak K.

De algemene beraadslaging wordt hervat.

De voorzitter:

Ik geef mevrouw Moorman, die spreekt namens de fractie van GroenLinks-Partij van de Arbeid, graag het woord voor haar bijdrage. Gaat uw gang.

Mevrouw **Moorman** (GroenLinks-PvdA):

Dank u wel, voorzitter. Ik hoop dat inderdaad iedereen, inclusief uzelf, een frisse neus heeft kunnen halen.

Voorzitter. Het is 11 februari en we behandelen de begroting van Onderwijs voor 2026. Dat is natuurlijk een beetje raar. Het jaar is namelijk allang begonnen en de forse bezuinigingen zijn inmiddels al ingeboekt. Bovendien hebben we het gesprek met twee bewindspersonen — ik zie er nog maar één, maar het zijn er twee — die hier, denk ik, in hun laatste week zitten. Ik wil hun vooral even dankzeggen. Dank, meneer Moes. Dank, meneer Becking, die er zo is. Ik heb vooral met meneer Becking samengewerkt de afgelopen maanden. Dat was zeer prettig. Dank daarvoor.

Helaas heeft de termijn van deze bewindspersonen kort geduurd. Binnenkort treden er opnieuw twee bewindspersonen aan op Funderend Onderwijs. Dan komt er ook weer een nieuwe staatssecretaris. Dat is de vijfde in vijf jaar tijd. Dat wil ik toch onderstrepen: de vijfde in vijf jaar tijd. Dat roept de vraag op wat wij nog te vragen hebben aan deze bewindspersonen. Misschien moet ik het maar even houden bij een beschouwende vraag. Dat is wel een beetje lastig, want de staatssecretaris is er nog niet.

De voorzitter:

Maar gaat u vooral verder met uw betoog.

Mevrouw **Moorman** (GroenLinks-PvdA):

Hoe beoordeelt de staatssecretaris het jojobeleid van de afgelopen jaren? Dan weer fors bezuinigen, dan weer geld erbij en dan allemaal gaten ertussendoor. Ziet de vertrekkende staatssecretaris ... Ik had u net dankgezegd en compli-

menten gemaakt, maar die moet u dan maar even uit de Handelingen halen. Ziet de vertrekkende staatssecretaris ook dat dit een verlamdend effect heeft op de onderwijssector, op al die leraren, schoolleiders en schoolbestuurders, terwijl er juist doorbraken nodig zijn om de grote problemen in het onderwijs, zoals het lerarentekort en de dalende kwaliteit, op te lossen? Ziet de staatssecretaris ook het risico dat, als het onderwijs niet doet wat het moet doen, er steeds meer commercialisering plaatsvindt in het onderwijs en de verschillen tussen scholen en kinderen steeds groter worden? We zien nu al dat er 450 miljoen euro gaat naar commerciële inhuur — 450 miljoen! Hoe beoordeelt de staatssecretaris dit bedrag? Zou dit niet moeten worden beperkt? Het is toch gek dat onderwijsgeld nu de winst vormt van uitzendbureaus die profiteren van de schaarste? Hoe beoordeelt hij het feit dat steeds meer kinderen worden uitgesloten om toch maar de gewenste resultaten te behalen? We zien een steeds grotere uitstroom naar het speciaal onderwijs en naar de kinderdagcentra, en ook het aantal thuiszitters neemt toe. Dat is slecht voor de kinderen, maar het kost ons ook als samenleving veel. Zou het Onderwijsresultatenmodel niet moeten worden aangepast, zodat scholen worden beloond voor inclusie in plaats van dat ze daarvoor worden afgestraft?

Voorzitter. Laat ik doorschakelen naar het coalitieakkoord. Daar heeft iedereen in deze zaal het over, en terecht. Dat akkoord is natuurlijk de richtingaanwijzer voor hoe het de komende jaren zal gaan. Ten eerste iets over de aantrekkende bewindspersonen. Ik wil Rianne Letschert en Judith Tielen beiden feliciteren met hun voorgenomen benoeming op de belangrijkste post die er is, want onderwijs is het fundament van de samenleving. Beiden hebben zich goede bestuurders getoond. Ik kijk uit naar de samenwerking.

Wel moet mij van het hart dat ik het toch betreurt dat er opnieuw voor wordt gekozen om op hoger onderwijs een minister plaats te laten nemen en op funderend onderwijs een staatssecretaris. Dat geeft opnieuw de indruk dat hoger onderwijs belangrijker wordt gevonden dan funderend onderwijs, terwijl de grootste problemen, en trouwens ook de grootste investeringen, toch plaatsvinden in het funderend onderwijs. Dat zou toch de grootste prioriteit moeten zijn? Dat zeg ik maar even richting de coalitiepartijen.

De voorzitter:

Dat geeft aanleiding tot een vraag.

De heer **Stoffer** (SGP):

Ik meen, maar ik kan me vergissen, dat de portefeuilleverdeling nog niet helder is. Die hebben we nog niet gezien. Doet mevrouw Moorman hier eigenlijk de aanbeveling om het funderend onderwijs wellicht in de portefeuille van de minister te brengen en zo een bepaalde verdeling neer te zetten?

Mevrouw **Moorman** (GroenLinks-PvdA):

Nou, inderdaad, meneer Stoffer. Bent u dat met mij eens?

De heer **Stoffer** (SGP):

We mogen geen vragen terug stellen, maar ...

De voorzitter:

Nee, daar gaan we niet aan beginnen.

De heer Stoffer (SGP):

Als de vraag terug niet was gekomen, had ik toch gezegd: ja, ik zou die aanbeveling graag samen met mevrouw Moorman doen.

Mevrouw Moorman (GroenLinks-PvdA):

Dank u wel. Dan ga ik over op het geld. Het is goed nieuws dat de bezuiniging van Schoof I op onderwijs wordt teruggedraaid. Anderhalf miljard bezuinigen op onderwijs terwijl dat toch al onder druk staat, is natuurlijk heel onverstandig. Ik wil D66 echt een compliment geven omdat zij dit hebben weten terug te draaien, want volgens mij stonden ze hierin best wel alleen tijdens de onderhandelingen. Goed gedaan dus.

Maar toch ook een paar kanttekeningen. Ten eerste over 2026. We zeiden het net al in het interruptiedebatje: de bezuiniging van bijna 800 miljoen voor dit jaar blijft gewoon staan en dat treft belangrijke zaken, zoals het gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid. Denk bijvoorbeeld aan geld voor voorschoolse educatie, voor extra talentontwikkeling, voor taalonderwijs. Dat kan niet, zoals D66-senator Van Meenen ook al zei; dat zei ik net ook in het interruptiedebat. Ik verwacht van de partijen die het onderwijs liefhebben dan ook echt steun voor onze amendementen om deze bezuiniging terug te draaien.

Voor de komende jaren is het fijn dat de bezuinigingen worden teruggedraaid, maar het gaat helaas niet om nieuwe investeringen. Er wordt niks extra's geïnvesteerd. We zijn eigenlijk terug bij af, bij het einde van Rutte IV, toen de VVD zo onverstandig de stekker uit het kabinet trok. De problemen in het onderwijs — ik noem het lerarentekort, de slechte prestaties op lees- en schrijfvaardigheid, de slechte staat van onze schoolgebouwen, het groeiende aantal thuiszitters — waren er toen ook al, aan het einde van Rutte IV. Met alleen het teruggedraaien van deze bezuinigingen los je deze problemen dus niet op. Dat doe je ook niet met het negeren van de problemen. Los van het geld leest het coalitieakkoord namelijk helaas toch vooral weer als het VVD-verkiezingsprogramma.

Een brievenschrijver in het AD beschreef deze visie op het onderwijs gisteren treffend als een motor waar je benzine in kunt gooien met gegarandeerd rendement; ja, economisch rendement, welteverstaan. Nu is er niets mis met nadenken over hoe onderwijs de economie kan versterken, maar door het daartoe te beperken en te versmallen doe je het onderwijs, de docenten, de leerlingen en de studenten echt geen recht. Mensen zijn geen productiemiddelen. Onderwijs heeft niet alleen tot doel om mensen voor te bereiden op de arbeidsmarkt, maar dient ook om mensen zichzelf te laten ontplooiën en samen een beschaafde samenleving te laten vormen. Begin deze maand kwam de Onderwijsraad nog met een advies waarin staat dat welzijn niet alleen een voorwaarde voor onderwijs is, maar ook de uitkomst zou moeten zijn van onderwijs. Dat advies is duidelijk nog niet doorgedrongen tot de aankomende coalitiepartners, want het akkoord ademt vooral prestatiedruk en lijkt weinig oog te hebben voor mentaal welzijn.

Voorzitter. Goed onderwijs is meer dan alleen lezen en schrijven, zoals het nu lijkt in het coalitieakkoord. Graag zou ik de Onderwijsraad dan ook vragen om een verkenning te doen naar wat wij moeten verstaan onder "goed onderwijs". Wat is goed onderwijs? Dat is echt meer dan basisvaardigheden. Daarover zou ik ook graag in gesprek willen en wellicht kom ik met een motie erover. Bovendien is er geen enkele notie van verschillen tussen scholen. Ik zei dat net ook al tegen mevrouw Rooderkerk en ik was er heel erg blij mee dat zij mijn uitgestoken hand aannam. Want de wijken en de achtergronden van kinderen en studenten doen er natuurlijk gewoon toe.

Het woord "kansengelijkheid" komt niet één keer voor in het coalitieakkoord, en dat betreurt ik echt. Niet één keer, terwijl we weten dat honderdduizenden kinderen opgroeien in armoede in ons land, dat kinderen heel erg verschillen in wat ze meekrijgen van thuis voordat ze op school aankomen, en dat het ene kind thuis veel meer steun krijgt dan het andere kind. We weten ook dat er heel grote kwaliteitsverschillen zijn tussen scholen. En we weten dat de kinderen die vanuit thuis het minste meekrijgen, vaak juist op de slechtste scholen zitten. Als je dus echt iets wilt doen aan talentontwikkeling van kinderen — van alle kinderen, zeg ik met nadruk — dan moet je bereid zijn om juist daar te investeren waar het het allerhardst nodig is.

Helaas lijkt in dit coalitieakkoord juist het tegenovergestelde te gebeuren. Ik ben blij dat de bredebrugklassubsidie terugkomt, want die is bedoeld om kinderen meer tijd te geven. Maar het lijkt erop dat die nu wordt hervormd en ook naar categorale brugklassen gaat, onder het mom van keuzevrijheid. Alsof het schooladvies dat je op je twaalfde krijgt, echt een keuze is. Er komt een staatscommissie om de crisis in de leerprestaties op taal, lezen, schrijven en rekenen te onderzoeken, zonder dat daarbij wordt gekeken naar de invloed van de sociaal-economische situatie van de leerling, de invloed van voorschoolse educatie en vroege selectie.

Ik zal daarover inderdaad met een motie komen en nogmaals, ik ben blij dat D66 aangaf dat te willen steunen. Er wordt enorm bezuinigd op de sociale zekerheid en op de zorg, en dat zal de ongelijkheid in onze samenleving en de daarmee gepaard gaande stress nog meer verhogen. Ook dat zal gevolgen hebben voor de kansengelijkheid in ons land.

Voorzitter. In de wetenschap dat het akkoord leunt op een minderheid in de Kamer kan ik constateren dat er nog veel te doen is voor de meerderheidsoppositie om het akkoord eerlijker en kansrijker te maken en om de echte doorbraken te creëren die nodig zijn om ons onderwijs vooruit te helpen. Aan de slag dus maar, want het kan wel, maar dan moet je het ook echt wel willen doen. Mijn collega's en ik kijken ernaar uit om de komende jaren het beleid zo bij te sturen dat het eerlijker en beter wordt voor de toekomst van ons allemaal.

Dank u, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan we nu luisteren naar mevrouw Tseggai, die ook spreekt namens de fractie van GroenLinks-Partij van de Arbeid.

Mevrouw **Tseggai** (GroenLinks-PvdA):

Dank u wel, voorzitter. Zomaar een artikel uit De Telegraaf van afgelopen week: 91% van De Telegraaflezers vindt dat het mbo meer waardering zou moeten krijgen. Ik denk en hoop dat minimaal 91% van deze Kamer zich in die uitspraak kan vinden. Ik heb het al een aantal keren gehoord vandaag en denk dat ik het nog vaker zal horen: in de afgelopen kabinetsperiode zijn toch legio moties om die mooie woorden in daden om te zetten door de vorige Kamer verworpen. Ik spreek dan ook de hoop uit dat deze nieuwe Kamer dat anders gaat doen.

Voorzitter. De lijst aan ongelijkheden tussen mbo, hbo en wo-studenten is ellenlang. Schrijf vooral even mee, zou ik tegen mijn collega's willen zeggen. Mbo-studenten krijgen veel minder vaak een stagevergoeding; minderjarige mbo-studenten krijgen geen studiefinanciering, een lagere thuiswonendenbasisbeurs, een lagere aanvullende beurs en er geldt een andere inkomensgrens voor de aanvullende beurs. Er is geen studentenreisproduct voor bbl-studenten, geen restitutie van lesgeld, waar wij nu een amendement over hebben, en geen lesgeldkrediet beschikbaar. Dan geldt ook nog eens een lager leenbedrag per maand en er mag nog steeds gediscrimineerd worden, wat gevolgen heeft voor huisvesting, toegang tot verzekeringen of een studenten kroeg.

Nou, een ellenlange lijst, maar er gloort voor de mbo-studenten in Nederland hoop aan de horizon. In het nieuwe coalitieakkoord staat namelijk: "Studeren in het mbo staat gelijk aan studeren in het hbo of wo. Mbo-studenten krijgen gelijke toegang tot voorzieningen zoals huisvesting, sport en cultuur, en tot mogelijkheden zoals een bestuursjaar bij een vereniging." Heel mooi, maar wij hopen dat deze coalitie wat meer de daad bij het woord gaat voegen dan het vorige kabinet deed. Dat neemt echter niet weg dat de onderwijs-bezuinigingen dit jaar gewoon blijven staan. Het mbo wordt dit jaar het meest gekort op de loon- en prijsbijstelling, vooral op de prijsbijstelling, terwijl deze sector vooral om rust vraagt in de financiering en vooralsnog de enige onderwijssector is zonder vaste financiering. Gelukkig wordt daar nu wel aan gewerkt, maar kan de minister reflecteren op de begroting van dit jaar en de gevolgen daarvan voor het mbo?

Voorzitter. De kranten staan ook hier vol mee: meer mensen zouden voor het mbo moeten kiezen. Op zich ben ik het daar roerend mee eens, maar we maken het volwassen zijinstromers vaak nog te moeilijk. Zij moeten opnieuw examen doen in vakken als Nederlands en burgerschap, ook als iemand bijvoorbeeld al een hele lange carrière als schrijver achter de rug heeft. Hetzelfde geldt voor mensen die al een jarenlange loopbaan hebben en die dan alsnog verplichte sollicitatielessen moeten volgen. Dit werkt natuurlijk demotiverend, terwijl we juist deze mensen zo hard nodig hebben. Zou de minister bereid zijn om het vrijstellingenbeleid te verruimen? Ik overweeg hierop namelijk een motie.

Over mensen die we hard nodig hebben gesproken: te veel jongeren gaan zonder diploma van school. In de aanpak voortijdig schoolverlaten is afgesproken dat er in 2026 maximaal 18.000 jongeren zonder diploma van school zouden gaan, maar uit de werkagenda van het afgelopen schooljaar blijkt dat 22.308 jongeren van school af gingen zonder diploma. In het nieuwe coalitieakkoord staat hierover

niks. Ik vraag me dus af of het staande beleid tegen vroegtijdig schoolverlaters dan wel doorgaat.

Voorzitter. Dan stages. Ongeveer een derde van de schoolverlaters verlaat de school vroegtijdig vanwege financiën, bijvoorbeeld door gebrek aan een stagevergoeding. Zij kiezen er dan voor om hetzelfde werk te doen voor een volwaardig salaris en om te stoppen met hun opleiding. Ook kopen jongeren soms hun stage af, zoals recent aan het licht kwam in de zorg. Dat is heel zorgwekkend. De minister heeft te kennen gegeven met de contouren van een wetsvoorstel te komen over die stagevergoeding, maar in het nieuwe coalitieakkoord staat dat de stagevergoeding wettelijk verplicht wordt. Kunnen we dit proces dus niet een beetje versnellen en gewoon de contouren van dat wetsvoorstel een wetsvoorstel laten worden?

Voorzitter, afrondend. Daarnaast ben ik niet heel gelukkig met de voortgang van het Stagepact, met name als het gaat over stagemisbruik, begeleiding en discriminatie. Ik noem bijvoorbeeld de stagefraude in de zorg. In veel gevallen bleek dat de onderwijsinstelling niet genoeg vinger aan de pols hield om deze fraude op te sporen. Stagediscriminatie is nog steeds aan de orde van de dag. We hebben het er al heel lang over, maar we nemen wat mij betreft te weinig harde maatregelen tegen bedrijven die discrimineren. Kan de minister hierop reflecteren? Hoe kijkt hij zelf naar de voortgang van dat Stagepact?

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan we nu tot slot luisteren naar mevrouw Abdi. Ik zei "tot slot", maar het is niet het slot van het hele debat. Zij spreekt namens de fractie van GroenLinks-Partij van de Arbeid. Gaat uw gang.

Mevrouw **Abdi** (GroenLinks-PvdA):

Dank u wel, voorzitter. Inderdaad niet "tot slot", maar misschien afrondend, over het belang van kennis van onze samenleving. Er zijn grofweg twee scenario's voor de toekomst van onze democratie. Het eerste is dat zij zichzelf blijft vernieuwen, weerbaar, pluriform en gebaseerd op het vrije debat. Het tweede is dat zij langzaam afglijdt, eerst illiberaal, dan onvrij en uiteindelijk ondemocratisch. De ontwikkelingen in landen zoals Hongarije, Polen en de Verenigde Staten laten zien hoe dat tweede scenario eruit ziet. "Zelf denken was al voldoende om als vijandig element te worden beschouwd." Zo beschreef de Poolse filosoof Barbara Skarga de collectieve gedachteloosheid in de Sovjet-Unie. Niet alleen het geweld maar ook het conformisme hield het systeem in stand: denken wat je verteld wordt te denken.

Voorzitter. U denkt misschien: waarom leg ik dit uit bij de begroting van Onderwijs? Dat is omdat ik denk dat kennis de fundamenten van ons gaat beschermen in onzekere tijden. Daar staat namelijk een ander gekoesterd ideaal tegenover: durf te weten. Vandaag zou ik willen zeggen: durf te denken, een vrije samenleving waarin niet religie, ideologie of geld de hoogste autoriteit is. De kritische vraag is ondenkbaar zonder een goede kwaliteit van onderwijs en wetenschap. De grote vraagstukken waar wij nu mee te maken hebben, laten zich niet alleen oplossen vanuit één

discipline. Het vergt een samenwerking tussen alfa-, bèta- en gammawetenschappen.

Mijn eerste vraag aan de minister gaat over het rapport Wennink. Hoewel mijn fractie dat rapport natuurlijk enorm verwelkomt, heb ik wel moeite met de eenzijdige focus op de bèta- en gammawetenschappen. Ik ben benieuwd of de minister de analyse deelt dat een volledige investering in kennis en ook in onderzoek noodzakelijk is, niet alleen voor onze economie maar ook voor onze samenleving. Juist in een polariserende maatschappij moet de wetenschap kunnen bijdragen aan gedeelde feiten en gedeelde objectiviteit. Concrete vrijheden, de vrijheid om te studeren, om onderwijs te geven, om onderzoek te doen en om kennis te delen, vragen om een sociaal besef. Niet iedere student of onderzoeker begint vanuit dezelfde positie. Daarom heb ik een amendement ingediend om het collegegeld te verlagen voor Oekraïense studenten. Niet alleen uit solidariteit, maar ook omdat ik vind dat toegang tot kennis en investeringen niet alleen van waarde is hier in Nederland, maar hopelijk in de toekomst ook daar.

Tot slot, voorzitter. Academische vrijheid is geen abstract begrip. Die staat of valt met ruimte voor ongebonden onderzoek. Heeft de minister zicht op de mate waarin externe financiering invloed heeft op de inhoudelijke keuzes van universiteiten? Welke concrete waarborgen zijn er om te voorkomen dat financiële afhankelijkheid de onafhankelijkheid en integriteit van onderzoek onder druk zet?

Naast geld ziet mijn fractie ook een andere bedreiging die we niet mogen negeren: intimidatie en druk richting onderzoekers en docenten. Ik heb daarom een vervolgvraag aan de minister. Heeft hij zicht op de aard en de omvang van intimidatie en op juridische of maatschappelijke druk richting onderzoekers en docenten? Welke vormen zijn er?

Tot slot, voorzitter, als u mij toestaat. De borging van academische vrijheid is geen luxe en geen partijpolitiek. Zij is een randvoorwaarde voor een democratische rechtsstaat. Wie durft te denken, moet ruimte krijgen. Wie kennis zoekt, moet beschermd worden. Wie studeert of onderzoekt, moet de vrijheid hebben om dat werk te kunnen uitoefenen. Dat is geen bijzaak; dat is democratische noodzaak.

De voorzitter:

Dank u wel. Meneer Boomsma.

De heer Boomsma (JA21):

Dank u, voorzitter, en dank aan mevrouw Abdi. Het is altijd goed als iemand Kant citeert in deze Kamer, of eigenlijk Horatius al eerder: *sapere aude*. Dat lijkt me een heel goed advies. Ik steun ook haar woorden over het belang van academische vrijheid en wat zij zegt over het belang van ongebonden onderzoek. Ik wil daar eigenlijk op doorvragen, want ik denk dat het heel belangrijk is dat, als er meer middelen worden uitgetrokken voor wetenschappelijk onderzoek, wat wij steunen, een groot deel daarvan echt wordt besteed aan vrij onderzoek, ongebonden onderzoek. Deelt zij die opvatting dus?

Mevrouw Abdi (GroenLinks-PvdA):

Ik ben het met de heer Boomsma eens dat er meer geld moet naar ongebonden onderzoek; dat klopt.

De heer Boomsma (JA21):

Oké. Is mevrouw Abdi ook bereid om dat samen met mij om te zetten naar een motie?

Mevrouw Abdi (GroenLinks-PvdA):

Ik ga zeker kijken naar een motie. Om dat samen met u te doen vind ik een hele leuke uitnodiging. Daar ga ik ook over nadenken.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan zijn wij toegekomen aan de bijdrage van mevrouw Van der Plas, die spreekt namens de fractie van BBB. Ga uw gang.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Dank u wel, voorzitter. Allereerst opnieuw mijn felicitaties aan mevrouw Biekman, die hier vanochtend een hele mooie maidenspeech heeft gehouden. Dat deed ze vol trots en passie en dat zien we hier graag. Dus gefeliciteerd nog daarmee.

Voorzitter. Wie eerlijk naar het onderwijs durft te kijken, ziet geen losse problemen, maar een fundament dat kraakt. Wanneer het fundament kraakt, kraakt uiteindelijk alles wat daarop gebouwd is. Dat raakt niet alleen het onderwijs, maar heel Nederland. Onderwijs is namelijk geen los beleidsveld; het is de basis van onze economie, onze regio's, onze zorg en onze toekomst. Toch zien we al jaren hetzelfde patroon: dalende mbo-instroom, verdwijnende dorpsscholen — en juist de dorpsscholen zijn de ziel van de plaatselijke samenleving — passend onderwijs dat vastloopt in systemen en praktijkonderwijs dat in stilte moet doen wat andere laten liggen. En dat terwijl iedereen, ouders, kinderen en leraren, om één ding vraagt: onderwijs dat werkt. Instroom, verdwijnende dorpsscholen, passend onderwijs dat vastloopt in systemen en praktijkonderwijs dat in stilte moet doen wat anderen laten liggen ... Dat zei ik net al. Leraren, ouders en kinderen vragen om één ding: onderwijs dat werkt.

Voorzitter. De mbo-instroom daalt, terwijl Nederland juist snakt naar vakmensen. Zonder mbo'ers liggen bijvoorbeeld techniek, zorg, bouw, logistiek en openbaar vervoer stil. Dat is geen toekomstbeeld, maar een feit. De aanpak bestaat tot nu toe uit losse initiatieven, tijdelijke programma's en imagocampagnes die onvoldoende grond raken. De instroom daalt, terwijl Nederland juist snakt naar vakmensen, zoals ik al zei.

Voorzitter, volgens mij heb ik een dubbele tekst. Het is nooit erg om het extra te benadrukken, maar ...

De voorzitter:

Kan u ergens mee geholpen worden?

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Of ik zie dubbel of ik heb een dubbele tekst. Dat kan allebei. Voorzitter, ik ga verder met mijn vragen.

De voorzitter:
Gaat uw gang.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Voorzitter. Ik heb wat vragen aan de bewindspersonen. Wanneer komt er een structurele koers voor instroom, waardering en behoud van opleidingen? Hoe borgt de minister, zelf een mbo'er, dat het nieuwe bekostigingsmodel het regionale mbo niet verder uitholt, zeker in krimpregio's waar één opleiding het verschil maakt tussen groei en leegloop? Kan de minister, die ook zelf voor de klas heeft gestaan in het mbo, aangeven waar de mbo-scholen en de mbo'ers buiten de Haagse werkelijkheid tegenaan lopen in de praktijk? Hoe kijkt de minister aan tegen een beperkt aantal plaatsen voor de opleidingen waar eigenlijk weinig vraag naar is op de arbeidsmarkt, zoals business services, commercie en andere economiegerichte mbo-studies? Hoe kijkt de minister naar meer plaatsen bij opleidingen die meer aansluiten bij de arbeidsmarkt? Is de minister bekend met signalen van mbo-opleidingen waar in het werkveld eigenlijk überhaupt geen vraag naar is op dat niveau?

Voorzitter. Ik had het al over de dorpsscholen. Dorpsscholen zijn geen kleine voorzieningen, maar het sociale hart van de gemeenschap. Als een school verdwijnt, verdwijnen ook de gezinnen, de verenigingen en de voorzieningen. Dat staat niet alleen in beleidsnota's, maar dat zien we in dorpen in heel het land. De motie-Oostenbrink, van ons voormalige Kamerlid van de BBB, vroeg terecht om een handreiking naar lokale initiatieven die hun school willen behouden. Dit is ook precies waar het misgaat. Haagse logica kijkt namelijk naar efficiëntie per leerling, gemiddelde schoolgrootte, bekostiging per hoofd, koepels van schoolbesturen en optimale spreiding. Maar een dorp werkt zo niet. In Den Haag is een sluiting een handtekening onder een beslissingsbrief. In het dorp betekent het dat ouders kilometers moeten rijden, dat verenigingen omvallen, de leefbaarheid weglekt en de ziel van een samenleving verdwijnt. Hoe staat het met de handreiking, vraag ik de minister. Komt er eindelijk een vaste krimpcheck zodat Haagse gemiddelden niet langer leiden tot regionale kaalslag?

Voorzitter. Passend onderwijs hoort om kinderen te draaien, maar te vaak draait het om spreadsheets, modellen en loketten. Ondertussen stijgt het aantal thuiszitters, raken leraren overbelast en stapelen samenwerkingsverbanden nog altijd grote reserves op, terwijl kinderen met autisme vastlopen. Hoe wordt Leerlingenbelang Voortgezet Speciaal Onderwijs, LBVSO, dat juist de stem van ouders en leerlingen in het gespecialiseerd onderwijs vertegenwoordigt, structureel betrokken bij het beleid rond passend onderwijs? Is de staatssecretaris bereid samenwerkingsverbanden actief te bewegen hun onbenutte reserves éindelijk in te zetten voor concrete ondersteuning van leerlingen met autisme, in plaats van deze op de plank te laten liggen? "Onbenutte reserves" is eigenlijk een heel mooi Haags woord voor geld dat op de plank ligt.

Voorzitter. Het praktijkonderwijs verdient dezelfde waardering als het mbo. Het voorkomt uitval, biedt perspectief en levert maatwerk dat nergens anders lukt. Maar daarvoor moeten leiders het onderwijs van binnenuit kennen. Waarom stimuleert de staatssecretaris lesgevende schooldirecteuren nog steeds niet actief? Hoe staat het met de uitvoering van de aangekondigde verbeteringen in voortgezet onderwijs, speciaal onderwijs en praktijkonderwijs?

Voorzitter. Een ander belangrijk punt is het ontbreken van een uniform advies voor praktijkonderwijs, naast het bestaande dubbele advies. Dat is het dubbele advies praktijkonderwijs/vmbo. Doordat er wel een uniform vwo-advies bestaat maar geen uniform praktijkonderwijsadvies ontstaat er een ongelijk speelveld. Het gevolg is dat leerlingen, zelfs als zij geen enkele vraag op de toets goed hebben, alsnog een vmbo-advies kunnen krijgen. Dit bevordert te hoog adviseren en zet zowel leerlingen als scholen onder druk. Daarnaast richt de toetsing in het basisonderwijs zich uitsluitend op cognitieve vaardigheden, zoals taal en rekenen. Praktische talenten blijven volledig buiten beeld, terwijl juist deze vaardigheden voor heel veel leerlingen bepalend zijn voor hun ontwikkeling en perspectief. Dat gebrek aan brede waardering zorgt ervoor dat praktisch ingestelde leerlingen onder de radar blijven en dat hun talenten simpelweg niet meetellen in het adviesproces. Hoe kijkt de staatssecretaris naar de invoering van een uniform advies praktijkonderwijs naast het dubbele advies praktijkonderwijs/vmbo? Zou de staatssecretaris bereid zijn om de toetsing op het basisonderwijs breder te trekken? Nu worden alleen cognitieve vaardigheden, zoals taalvaardigheid, getoetst.

Voorzitter, tot slot. In Nederland is, zoals ik al zei in mijn inleiding, alles met elkaar verbonden: leefbaarheid, zorg, onderwijs en regio's. Precies daarom moeten we eerlijk zijn over het nieuwe coalitieakkoord. Het schrapt de bezuinigingen op onderzoek, maar raakt tegelijk de universitaire medische centra, de instellingen die onderzoek dragen, artsen opleiden en de meest complexe zorg leveren. Dat is wat BBB betreft branden blussen op de eerste verdieping, maar vervolgens de fundering in brand steken. BBB kiest voor die fundering, voor onderwijs dat staat voor elke leerling, in elke regio, op elke route.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan we nu luisteren naar mevrouw Raijer, die spreekt namens de fractie van de PVV. Gaat uw gang.

Mevrouw Raijer (PVV):

Dank u wel, voorzitter. Vanaf deze plek wil ik ook nog mevrouw Biekman feliciteren met haar maidenspeech. Ze heeft mooi gesproken.

Een begroting is geen stapel papier. Een begroting is een keuze. Deze begroting laat zien waar dit kabinet voor kiest en vooral waar het niet voor kiest. Met ruim 57 miljard euro voor onderwijs zou je mogen verwachten dat de basis op orde is. Je zou mogen verwachten dat kinderen goed kunnen leren lezen, schrijven en rekenen, dat leraren hun werk kunnen doen zonder voortdurende druk van bovenaf en dat scholen veilige plekken zijn. Dat is echter niet wat wij zien. De PVV ziet namelijk een onderwijsstelsel dat steeds verder wordt dichtgeregeld, terwijl de kern aantoonbaar verslechtert. We zien leerlingen in het funderend onderwijs die moeite hebben met leren lezen, schrijven en rekenen. Volgens het PISA-onderzoek haalt ongeveer 35% van de 15-jarigen niet het minimale leesniveau dat nodig is om te functioneren op school en in de maatschappij.

Tegelijkertijd zien we een explosie aan beleid, plannen, programma's en verantwoordingsverplichtingen. Leraren besteden ook steeds meer tijd aan formuleren, evaluaties en rapportages, en steeds minder aan lesgeven. Klassen worden groter en de werkdruk neemt toe, maar de papierstapel groeit vrolijk door. Dat is geen toeval, maar het directe gevolg van beleidskeuzes, die in deze begroting worden voortgezet. Geld gaat naar systemen, trajecten en controle, terwijl het niet zichtbaar landt in de klas. De vraag is dan ook niet hoeveel nieuw beleid het onderwijs nog nodig heeft, maar hoeveel beleid een klas kan verdragen voordat het onderwijs zelf verder onder druk komt te staan en hoeveel veranderingen een leraar aankan voordat het simpelweg onhoudbaar wordt.

Het valt op dat deze begroting moeilijke keuzes uit de weg gaat. Er wordt gesproken over doelmatigheid en transparantie, maar nergens wordt gezegd: tot hier en niet verder. Woorden als curriculumvernieuwing, evidence-informed interventies, kwaliteitsallianties, digitalisering en groeifondsen klinken indrukwekkend, maar in de praktijk betekenen ze vooral meer administratie en overleg en steeds wisselende richtlijnen. Is dit nou echt wat het onderwijs nodig heeft? De bureaucratie groeit door en het geld verdwijnt steeds verder van het klaslokaal. Onderwijsgeld hoort in de klas, niet in een steeds dikker beleidsapparaat.

De afstand tussen beleid en praktijk zien we ook terug bij iets heel basaal, namelijk veiligheid. Op 13 februari 2024 sprak een meerderheid zich uit voor het opnieuw invoeren van schoolzwemmen. Waar zien we dat terug in deze begroting? Kunnen de bewindspersonen bevestigen dat hiervoor geen structurele middelen zijn opgenomen? Als schoolzwemmen wordt overgelaten aan gemeenten en ouders, dan weten we wat er gebeurt: dan komt het er niet. Dit raakt direct de veiligheid van kinderen, zeker in een land als Nederland, waar overal water is. Graag een reactie van de bewindspersonen.

Hetzelfde gebrek in prioriteit zien we bij de inhoud van het onderwijs. Ideologische thema's krijgen wel structureel geld. Klimaat, gender, diversiteit, identiteit: het zit er vol van. Waar ligt de grens, vraag ik aan de minister, via de voorzitter. Wanneer zegt het kabinet dat onderwijs geen ideologisch experiment is? Wanneer erkent de overheid dat opvoeding bij ouders hoort, en niet bij de Staat? Onderwijs moet kennis overdragen, zoals over de Nederlandse geschiedenis, aardrijkskunde, biologie et cetera. Onderwijs moet kinderen ook vaardigheden aanleren en leren denken, en niet voorschrijven wat zij moeten denken. Waarom is er structureel geld voor ideologisch gekleurde programma's, maar geen structurele investering in rust, veiligheid en basisvaardigheden?

Die vragen worden alleen maar dringender als we kijken naar het hoger onderwijs. In de begroting lezen we veel over zorgplichten, dialogen en monitoring, maar woorden maken niemand veilig. De Taskforce Antisemitismebestrijding heeft een glashelder rapport uitgebracht: Gevangen in Vrijheden. Uit meer dan 1.200 gesprekken is een harde conclusie getrokken: Joodse studenten op onze universiteiten voelen zich onveilig, niet beschermd en in de steek gelaten. Hoe kan het dat intimidatie op scholen wordt getolereerd zolang het juridisch net kan? Kan de minister uitleggen hoe hij dit zo heeft kunnen laten gebeuren? Hoe kan het dat er grenzen worden gesteld, terwijl de gevolgen

overduidelijk zijn? Graag een antwoord van de minister. Het rapport zegt duidelijk dat er ruimte is om in te grijpen, niet alleen juridisch maar ook bestuurlijk. Dat betekent: normen stellen, handhaven en bestuurders rugdekking geven als zij ingrijpen. Waarom zien wij dat niet terug in de begroting en blijft het bij zorgplicht zonder consequenties? Kan de minister uitleggen waarom de financiering niet wordt gekoppeld aan aantoonbare veiligheid?

Datzelfde wegstreken zien we bij de internationalisering van het hoger onderwijs. Het kabinet erkent zelf in de memorie van toelichting dat de instroom van internationale studenten uit balans is geraakt. Deze disbalans leidt tot druk op de kwaliteit van het onderwijs, op de beschikbare huisvesting en op de toegankelijkheid voor Nederlandse studenten. Die internationalisering gaat bovendien hand in hand met een vergaande verengelsing van het hoger onderwijs. Steeds vaker wordt onderwijs aangeboden in het Engels. Daarmee raakt het Nederlands verder op de achtergrond en wordt het hoger onderwijs minder toegankelijk voor Nederlandse studenten. Maar wat doet het kabinet vervolgens? De regie wordt grotendeels neergelegd bij universiteiten en hogescholen zelf. Instellingen die financieel profiteren van buitenlandse instroom, worden geacht zichzelf te begrenzen. Dit wringt des te meer omdat dit debat al eerder is gevoerd. Voormalig Kamerlid en minister Slob waarschuwde in 2005 al voor de opmars van het Engels. Destijds stelde hij: "Het Engels rukt steeds meer op, zowel in het bedrijfsleven als in het onderwijs. Het is daarom van groot belang dat we onze eigen taal overeind houden. Het Nederlands is een taal en daar moeten we trots op zijn."

Voorzitter. Ik heb de volgende vragen aan de minister. Als het kabinet erkent dat de instroom uit balans is geraakt en dat dit de kwaliteit en de toegankelijkheid onder druk zet, waarom kiest het er dan voor om de regie grotendeels bij instellingen zelf te laten? Waarom worden universiteiten en hogescholen die financieel afhankelijk zijn van internationale studenten geacht zichzelf te begrenzen? Waarom worden er geen landelijke bindende grenzen gesteld, terwijl de disbalans en de bijbehorende verengelsing voortduren? Waarom blijft het Nederlands in het hoger onderwijs een vrijblijvende ambitie? Hoe verhoudt dit alles zich tot de verantwoordelijkheid van de overheid om het hoger onderwijs in de eerste plaats toegankelijk en beschikbaar te houden voor onze Nederlandse studenten?

Dan het mbo, voorzitter. In de memorie van toelichting wordt het mbo meerdere keren genoemd. Dat is terecht, want het mbo is de motor van onze arbeidsmarkt. Maar wie goed leest, ziet vooral veel erkenning van problemen en weinig echte oplossingen. Het kabinet erkent dat het mbo te maken heeft met dalende studentenaantallen, vooral in krimpregio's. Dat zet opleidingen onder druk. Het antwoord daarop is tijdelijk geld, tijdelijke regelingen en uitstel van structurele keuzes. Daarmee geef je instellingen geen zekerheid, maar houd je ze in onzekerheid. Erkent de minister dat het mbo de motor is van onze arbeidsmarkt? Zo ja, waarom krijgt het mbo geen structurele rust en zekerheid in bekostiging, maar moet het blijven draaien op tijdelijke regelingen en pilots?

Ook lezen we dat veel mbo-studenten moeite hebben met basisvaardigheden als taal en rekenen. Dat vinden wij zorgelijk, maar het is niet nieuw. Jarenlang is het mbo ondervraagd, ondergewaardeerd en gebruikt als opvangplek voor

problemen die elders in het onderwijs zijn ontstaan. Waarom wordt het mbo opnieuw belast met het oplossen van problemen in basisvaardigheden die hun oorsprong hebben in het primair en voortgezet onderwijs in plaats van dat deze problemen structureel worden aangepakt? Het kabinet wil het aantal voortijdig schoolverlaters terugdringen van 29.000 naar 18.000. Die ambitie delen wij, maar ambitie zonder degelijke structuur, zonder rust en zonder duidelijke keuzes blijft een papieren belofte.

Voorzitter. Het mbo leidt onze vakmensen op: de mensen die onze zorg draaiend houden, onze huizen bouwen en onze economie dragen. Toch zien we dat structurele investeringen worden uitgesteld, terwijl tijdelijke lapmiddelen de norm zijn geworden. Kan de minister helder aangeven wie verantwoordelijk is voor de toekomst van het mbo? Is dat de overheid, die dergelijke landelijke keuzes maakt, of zijn dat de mbo-instellingen, die nu zelf moeten omgaan met krimp, tijdelijke subsidies en steeds wisselend beleid? De PVV wil geen mbo dat afhankelijk is van incidentele subsidies en tijdelijke regelingen. Wij willen een mbo dat stevig staat, dat jongeren perspectief biedt en dat weer trots mag zijn op vakmanschap.

Tot slot, voorzitter. Wat in deze begroting volledig ontbreekt, is iedere vorm van reflectie op het islamitisch onderwijs. Geen paragraaf, geen analyse, geen enkel woord. Dat is geen detail, maar een fundamenteel gemis. In de memorie van toelichting lezen we pagina's vol over diversiteit, inclusie en sociale veiligheid, maar zodra het gaat over de spanning tussen islamitisch onderwijs en onze Nederlandse waarden en normen, blijft het stil. Dat onderwerp wordt bewust vermeden. Dan vraag ik de minister: waarom?

Voorzitter. Er gaat te veel mis binnen het islamitisch onderwijs. Dat men daaromheen blijft lopen, is geen theorie, maar is een feit. We hebben het recent nog kunnen zien bij het Haga Lyceum in Amsterdam, waar jarenlang sprake was van bestuurlijke chaos, gebrek aan transparantie en ernstige zorgen over burgerschap en aansturing. Pas na zware druk is daar ingegrepen. Maar dit staat niet op zichzelf, want eerder zagen we hetzelfde bij het Islamitisch College Amsterdam, dat uiteindelijk de deuren moest sluiten nadat structurele problemen zich bleven opstapelen. Dat laat een patroon zien: problemen worden te laat onderkend, toezicht faalt en de overheid grijpt pas in als het eigenlijk al te laat is. Onze openbare scholen worden eveneens geraakt door dit wegglijden. Er is een toenemende vraag naar gebedsruimtes voor moslims op openbare scholen. Door een uitspraak van het College voor de Rechten van de Mens wordt het inmiddels al als discriminatie gezien als er geen stilte- of gebedsruimte beschikbaar is. Wat de PVV betreft hoort dit niet thuis op een openbare school. Hoe gaat u ervoor zorgen dat de neutraliteit van deze scholen wordt bewaakt?

De voorzitter:

Ik was in de veronderstelling dat u een korte afsluiting had. Ik had daarom aan collega Claassen gevraagd om te even wachten met zijn interruptie. Bent u bijna aan het einde?

Mevrouw Raijer (PVV):

Ja, ik ben bijna aan het einde.

Voorzitter. Onderwijs is meer dan kennisoverdracht. Onderwijs vormt, onderwijs draagt normen en waarden over en onderwijs bepaalt of kinderen opgroeien als onderdeel van één samenleving of in een parallelle wereld. Juist daar wringt het, want islamitisch onderwijs is niet neutraal. Het is gebaseerd op een ideologische en culturele leer, die op fundamentele punten botst met onze normen en waarden.

Voorzitter. Hoe kan het dat dit kabinet wel snel en stevig ingrijpt bij alles wat afwijkt van het gewenste beleidsnarratief, maar wegkijkt zodra het gaat om onderwijs dat segregatie, afzondering en parallelle samenlevingen bevordert? Graag een reflectie van de minister.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. De heer Claassen voor een interruptie namens de Groep Markuszower.

De heer Claassen (Groep Markuszower):

Ik ga even terug naar het begin van het betoog. Als ik het goed begrepen heb, gaf de PVV toen namelijk aan eigenlijk tegen curriculumveranderingen te zijn. Mijn eerste vraag is of dat klopt.

Mevrouw Raijer (PVV):

Nee, dat klopt niet.

De heer Claassen (Groep Markuszower):

Volgens mij zei mevrouw Raijer dat wel. Mevrouw Raijer zei dat er te veel of genoeg veranderingen in het curriculum worden doorgevoerd en dat dat zou moeten stoppen. Dat is best raar. De wereld om ons heen verandert, beroepen veranderen en de manier waarop jeugdigen leren en willen leren, verandert. Je kunt iemand niet meer met een vast curriculum opleiden tot een vast beroep. Dat is onmogelijk. Je moet curricula dus juist veranderen. Mijn voorstel zou zijn om dat responsief te doen, waardoor curricula voortdurend veranderen. Daarmee kun je de toekomst tegemoet. Hoe ziet de PVV dat, als ze zegt dat we niet te veel moeten veranderen aan curricula?

Mevrouw Raijer (PVV):

Ten eerste heb ik niet gezegd dat dat moet veranderen. Ik heb gezegd dat er meer gesproken moet worden over doelmatigheid en transparantie. Er wordt nu alleen maar gesproken over woorden zoals "curriculumvernieuwing". Maar ik heb dus niet gezegd dat we dat niet moeten gaan veranderen.

De voorzitter:

Afrondend op dit punt.

De heer Claassen (Groep Markuszower):

Ik ben toch op zoek naar het standpunt van de PVV als het gaat over veranderingen in het curriculum. Is dat iets waar de overheid zich mee moet bemoeien? Of moeten we het aan het veld en de professionals zelf overlaten om samen

invulling te geven aan het curriculum en moeten wij daar als overheid eigenlijk ver van wegblijven?

Mevrouw Raijer (PVV):

Natuurlijk zou je dit aan het veld moeten overlaten. Maar nogmaals, ik heb gesproken over doelmatigheid en transparantie. Ik heb niet gezegd dat je het curriculum helemaal moet veranderen. Wij vinden wel dat je erop moet inzetten dat de basis eerst op orde is. Als de basis op orde is, dan kun je pas verder spreken over hoe je de inhoud gaat veranderen.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan wij nu luisteren naar mevrouw Armut, die spreekt namens de fractie van het CDA. Gaat uw gang.

Mevrouw Armut (CDA):

Dank, voorzitter. Ook ik wil mevrouw Biekman feliciteren met haar maidenspeech. Vandaag spreken we over de Onderwijsbegroting. Als CDA'er zeg ik zonder aarzeling: onderwijs is het fundament van onze samenleving. Hier leren leerlingen lezen, rekenen en schrijven. Hier worden ook talenten ontdekt en waarden meegegeven. En we leren er om samen te leven. Ik zal vandaag bij vier punten stilstaan: het funderend onderwijs, de positie van leraren, de maatschappelijke diensttijd en het mbo. Mijn collega Straatman zal bij het hoger onderwijs stilstaan.

Ik begin bij de basis. Dagelijks gaan ruim 2,4 miljoen leerlingen naar de basisschool of naar de middelbare school. De kansen die zij daar krijgen, bepalen hun toekomst. Daarom moet de kwaliteit hoog zijn en moeten leerlingen de school verlaten met stevige basisvaardigheden, niet voor de hoogste functie, maar om volwaardig mee te kunnen doen in de samenleving. Tegelijkertijd zien we meer prestatiedruk, stress en onzekerheid. Dat schaadt de concentratie en het leervermogen. Wie niet goed in zijn vel zit, leert minder goed. Scholen krijgen bovendien steeds meer maatschappelijke taken. Dat is begrijpelijk, maar het onderwijs kan niet alle problemen oplossen. Preventie en welzijn zijn nodig, maar leraren moeten daarbij niet overvraagd worden. De Onderwijsraad pleit daarom voor een brede, structurele aanpak rondom welzijn in plaats van voor losse oplossingen. Daarom vraag ik de staatssecretaris: hoe kijkt hij naar deze analyse? Deelt hij de opvatting dat welzijn structureel onderdeel moet zijn van beleid? Welke handvatten krijgen scholen die overvraging ervaren? Hoe versterkt hij de samenwerking met ouders om prestatiedruk te verminderen?

Dan zou ik willen stilstaan bij de positie van leraren. Geen onderwijs zonder de mensen die elke dag voor de klas staan, hun kennis willen delen en jongeren willen begeleiden in hun ontwikkeling. Zij vormen het hart van de schoolgemeenschap. Toch zien we dat het leraarschap onder druk staat. We hebben grote tekorten. De werkdruk is hoog. Steeds vaker krijgen leraren te maken met agressie en intimidatie van leerlingen en ouders. Dat is onacceptabel; wie voor de klas staat, moet zich veilig voelen. De verhalen die ik hierover hoor, zijn ronduit zorgelijk: uitgescholden worden, dreigende mails, gesprekken waarin leraren zich onveilig voelen en vrezen voor fysiek geweld. En daarna zijn ze uren kwijt aan klachtenprocedures, administratie, dossieropbouw; tijd die niet naar lesgeven gaat. Uit de

gesprekken komt ook een wens voor duidelijke ondersteuning naar voren. Als wij het beroep van de leraar aantrekkelijker willen maken en willen staan voor onderwijskwaliteit, dan hoort daar ook een veilige werkomgeving bij, en rugdekking. Kan de staatssecretaris hierop ingaan en stilstaan bij de concrete ondersteuning die er nu is, bij hoe we die kunnen uitbreiden? En waar denkt hij aan om de sociale veiligheid van leraren te verbeteren?

Voorzitter. In een tijd waarin individualisering toeneemt en we steeds vaker op zoek zijn naar zingeving, is er iets waardevols ontstaan: de maatschappelijke diensttijd. Jongeren zetten zich in voor hun omgeving en ontwikkelen zichzelf. Het versterkt sociale samenhang en burgerschap. In de afgelopen maand was ik bij de maatschappelijkediensttijd-impactdag in Ede, waar jongeren, jongerenwerkers, bestuurders en beleidsmakers samenkwamen en met elkaar in gesprek gingen over hun ervaringen. En hoewel de samenleving vaak verhard lijkt, zijn er gelukkig talloze mensen die elke dag laten zien dat dit niet zo is. Zo ook een 19-jarige vrijwilliger die ik daar ontmoette. Hij zet zich na school in voor basisschoolkinderen in zijn gemeenschap door naschoolse lessen te organiseren, van gezond eten tot sportwedstrijden. Een vrouw vertelde me dat haar groep die middag op pad was, bij senioren, om ze uit te leggen hoe ze moeten omgaan met phishingmails. Het is prachtig om te horen en te zien hoe mensen vertellen over hun eigen ontwikkeling, of juist hoe ze die van een ander hebben meegemaakt en daarbij hebben geholpen. En veel jongeren weten wat ze willen doen en blijven betrokken bij de organisatie na de maatschappelijke diensttijd.

Toch is er een probleem. Veel initiatieven met een anbi-status en weinig eigen vermogen komen niet meer in aanmerking voor een subsidie en het kwaliteitskeurmerk, het MDT-prooflabel, is afgeschaft, terwijl dat juist het aanvraagproces vereenvoudigde en kwaliteit aantoonde. Waarom is dat label verdwenen? Uit de antwoorden van de staatssecretaris na het schriftelijk overleg blijkt dat door de vele afwijzingen 25 miljoen euro op de plank blijft liggen; geld dat dus niet naar jongeren gaat. Tegelijk komt er een nieuw ingewikkeld beoordelingssysteem en moeten bestaande organisaties meer eigen cofinanciering regelen: 30% in plaats van 25%. Dat lijkt ons geen verduurzaming van het netwerk. Dat zijn steeds nieuwe drempels, en het netwerk moet elke keer weer door hoepels springen. Waarom kiest hij opnieuw voor extra eisen en nieuwe systemen, in plaats van drempels te verlagen voor organisaties die hun kwaliteit al hebben bewezen? En is de staatssecretaris bereid om bestaande mdt-partners juist structureel zekerheid en continuïteit te bieden?

Dan zou ik willen stilstaan bij het mbo — na een slokje water. Terecht spreken we hier vaak lovend over het mbo. Het is de plek waar jongeren de weg naar volwassenheid afleggen, waar ze ontdekken dat ze goed in iets zijn en waar ze verantwoordelijkheid leren dragen. Daarbij speelt het mbo ook een essentiële maatschappelijke rol. Hier worden vakmensen gevormd die hun plek vinden op de regionale arbeidsmarkt. Het CDA is echt blij dat we hier in het coalitieakkoord concrete afspraak over hebben gemaakt, zodat we mooie woorden omzetten in daden. Om de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven te verbeteren, gaan we het Regionaal investeringsfonds mbo doorzetten en uitbouwen. We gaan zorgen voor een wettelijke stagevergoeding en de positie van mbo-studenten verbeteren, en we gaan eindelijk werk maken van Leven Lang Ontwikkelen

door hier structureel geld voor uit te trekken. We zijn benieuwd naar de uitwerking hiervan in de komende periode door de ministers van SZW en OCW, in samenwerking met sociale partners en onderwijsinstellingen. We zijn benieuwd of de minister deelt dat hier een rol ligt voor zowel private als publieke opleiders om dit van de grond te krijgen.

Voorzitter. Ik heb nog een klein stukje en ik zie de tijd wegtikken, dus ik ga wat sneller praten. Voor het CDA is het van belang dat het mbo wordt gezien als een volwaardige route. Jongeren moeten voelen dat hun opleiding ertoe doet en dat hun keuze goed is. Dat vraagt ook om onderwijs van hoge kwaliteit. In krimpgebieden staan mbo-locaties onder druk door dalende studentenaantallen en tekorten aan docenten en praktijkplaatsen. Ook daar is het mbo van groot belang voor de leefbaarheid van de regio en voor jongeren die hun opleiding dicht bij huis willen volgen. Herkent de minister dit beeld en kan hij erop ingaan hoe er wordt gezorgd dat ook in krimpregio's het opleidingsaanbod breed en kwalitatief sterk blijft?

Tot slot. Waardering voor alle niveaus betekent ook eerlijk beoordelen. Nu kan een bewuste keuze voor het vwo of het mbo, bijvoorbeeld na een havoadvies, negatief uitpakken in het resultatenmodel. Dat geeft een verkeerde prikkel. Niet het "hoogste" niveau, maar het niveau dat bij de leerling past, moet tellen. Kan de staatssecretaris toelichten hoe hij hiernaar kijkt? Wij dienen hier met meerdere partijen een motie voor in.

Voorzitter. Goed onderwijs begint bij sterke basisvaardigheden, waardering voor vakmanschap en leraren die veilig hun werk kunnen doen. Wie daarin investeert, investeert in de toekomst van onze samenleving.

De heer **Ergin** (DENK):

Met die laatste woorden ben ik het zeker eens. Ik heb een vraag over het coalitieakkoord. In het coalitieakkoord staat namelijk dat het mogelijk moet zijn om toezicht en handhaving op informeel onderwijs te organiseren en dat daarvoor wetgeving wordt ontwikkeld. Ik kan me goed herinneren dat het CDA er in eerdere debatten heel duidelijk over was dat het huidige voorstel voor toezicht op informeel onderwijs een heel slecht wetsvoorstel was, dus ik ben benieuwd wat we hier nu in het akkoord lezen. Gaan we door met dit wetsvoorstel? Komt er een ander wetsvoorstel? Wat gaat er nou precies gebeuren?

Mevrouw **Armut** (CDA):

Even ter verduidelijking: doelt de heer Ergin nu op het wetsvoorstel Vrij en veilig onderwijs?

De heer **Ergin** (DENK):

Dat is weer een ander wetsvoorstel. Dit gaat over het wetsvoorstel Toezicht informeel onderwijs.

Mevrouw **Armut** (CDA):

Ik denk dat het belangrijk is dat dit in het coalitieakkoord staat, omdat we gewoon zien dat er plekken zijn waar de dingen die verkondigd worden, niet stroken met hoe wij in Nederland naar de democratische rechtsstaat kijken en met de normen en waarden die in Nederland gelden. Als dat

echt een gevaar gaat vormen, vind ik en vindt het CDA dat we daarop moeten kunnen ingrijpen, ja.

De heer **Ergin** (DENK):

Daarover is dus een wetsvoorstel in consultatie gegaan. Dat wetsvoorstel is gewoon onderuitgehaald door de onderwijsinspectie, door de Onderwijsraad en zelfs door ambtenaren op het ministerie. Zij hebben heel duidelijk aangegeven: dit botst met de grondrechten die we hebben. Mijn vraag is dus of het CDA dit punt, dit wetsvoorstel, heeft overgeleverd aan de VVD. Of komt er nou een ander wetsvoorstel, waar we dan later met elkaar een debat over gaan voeren? Wat is het nou precies?

Mevrouw **Armut** (CDA):

Dat overleveren is sowieso niet het geval. De heer Ergin weet: in een coalitie kom je samen tot een mooi pakket, waar je uiteindelijk ook alle drie je handtekening onder kan zetten. Dit wetsvoorstel is inderdaad in consultatie gegaan. U kent het CDA: wij hebben daar onze kritiek op als wij vinden dat het anders moet. Specifiek in dit geval zal ik daar even op moeten terugkomen. Ik hoop dat de heer Ergin begrijpt dat ik dat niet meteen paraat heb. Als hij dat wil, kan ik daarop terugkomen in de tweede termijn.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):

De ChristenUnie is een grote tegenstander van die wet, maar niet zozeer omdat we het doel niet begrijpen, want natuurlijk wil je antidemocratisch onderwijs tegengaan. De onderwijsinspectie heeft een notitie geschreven die de staatssecretaris weigerde te delen met de Kamer. Die notitie is na een Woo-verzoek op tafel gekomen. Het bleek dat de onderwijsinspectie gewoon een vernietigende notitie had over dat wetsvoorstel. In het regeerakkoord staat dat er gekeken wordt naar een instrumentarium om "onderwijs uit onvrije landen", om het zo maar even te noemen, steviger aan te pakken. Op zich denk ik: ja, waar onderwijs wordt gegeven dat tegen de wet ingaat, moet er ingegrepen worden. Ons betoog is echter telkens geweest: daar heb je deze wet niet voor nodig; daar heb je een ander instrumentarium voor nodig. Dat heeft veel meer een JenV-karakter dan een Onderwijskarakter. Mijn vraag is: klopt het dat de wet die in consultatie lag, waar niemand die er verstand van heeft een goed woord voor overhad, ingetrokken wordt en niet onder leiding van het kabinet-Jetten en het CDA alsnog aan de Kamer wordt voorgelegd? Kan ik het zo lezen en klopt het dat er andere wegen worden verkend?

Mevrouw **Armut** (CDA):

Met goedvinden van de heer Ceder zal ik ook op deze vraag even terugkomen in de tweede termijn.

De **voorzitter**:

Dan zou ik nu een andere vraag stellen, meneer Ceder, want anders gaat u hetzelfde antwoord krijgen, denk ik. Dank u wel, mevrouw Armut. Dan gaan we nu luisteren naar mevrouw Straatman, die ook spreekt namens de fractie van het CDA. Gaat uw gang.

Mevrouw **Straatman** (CDA):

Dank u wel, voorzitter. Ook namens mij complimenten aan mevrouw Biekman voor de hele mooie maidenspeech.

Voorzitter. Vijf jaar geleden zat ik voor het laatst in de collegebanken. De Tilburgse collegezalen kan ik nog dromen, van het Montesquieugebouw tot het Cobbenhagengebouw. In de collegezalen aan het Roeterseiland in Amsterdam was ik helaas minder aanwezig: tja, vijf jaar geleden was er corona. Die coronaperiode maakte pijnlijk duidelijk dat onderwijsinstellingen meer zijn dan alleen diplomafabrieken. Als de collegezaal verplaatst naar de eettafel bij je ouders of de te kleine slaapkamer van je studentenwoning, mis je ook de onderwijsgemeenschap: het samenwerken, het samen discussiëren, het samen zijn.

Het baart me dan ook zorgen dat ik dezelfde geluiden nu weer hoor door de opkomst van AI en wat deze digitalisering met zich meebrengt in het hoger onderwijs. Wetenschapper Izaak Dekker riep een paar weken geleden in Trouw zelfs "een studeercrisis" uit. Studenten zijn veel minder aanwezig bij colleges, lezen zich minder goed in en maken volop gebruik van kunstmatige intelligentie. Dat raakt aan het plezier van docenten, aan het welzijn van studenten en aan de betekenis van studeren. Tegelijkertijd is de opkomst van AI ook een gegeven dat ook kansen biedt voor verbetering van onderwijs, wetenschap en een robuuste economie van de toekomst.

Maar in dit nieuwe digitale onderwijstijdperk staat voor mij daarom één vraag centraal: hoe zorgen we ervoor dat we onderwijs als gemeenschap kunnen behouden? Wat wordt ons antwoord op die studeercrisis? Ik vraag de minister dan ook: hoe kunnen we studenten blijven stimuleren om elkaar op collegecampussen en in collegezalen te blijven ontmoeten?

Voorzitter. De uitdagingen in het onderwijs zijn groter dan alleen de opkomst van AI. Het nieuwe kabinet gaat daarom structureel investeren in ons onderwijs, omdat het CDA, de VVD en D66 elkaar vinden in de overtuiging dat wetenschap en onderzoek het fundament vormen van vooruitgang en innovatie.

Allereerst wil ik nu graag stilstaan bij het studentenwelzijn. De druk op studenten blijft namelijk onverminderd hoog en de cijfers over het mentale welzijn van studenten blijven zorgwekkend. Speciale aandacht vraagt de groep van promovendi, die, ook door bezuinigingen op starters- en stimuleringsbeurzen, nog vaak door de mentale pijngrens heen gaan. Wat kan de minister voor deze groep doen om hun welzijn te verbeteren?

Wat het CDA betreft mag welzijn in dezen niet te beperkt worden uitgelegd, want de huidige generatie voelt zich duidelijk betrokken bij maatschappelijke vraagstukken en onrecht. Ze hebben een intrinsieke motivatie om zich maatschappelijk in te zetten. Daarvoor moet op hogescholen en universiteiten ook plaats zijn, want deze maatschappelijke verbondenheid prikkelt en verbetert het mentale welzijn.

Wij pleiten daarom al jaren voor de mogelijkheid van flexstuderende, het flexibel volgen van vakken in plaats van volledige studies, om tijd en mentale ruimte te creëren voor studenten om maatschappelijk het verschil te kunnen maken, bijvoorbeeld voor mantelzorg, vrijwilligerswerk,

topsport of een bestuursjaar. In de brief van de minister van afgelopen zomer onderschrijft hij dat er onder deze groepen ook grote behoefte is aan flexstuderende. Is de minister het met het CDA eens dat deze behoefte erop duidt dat de bestaande maatwerkvoorzieningen nog niet toereikend zijn? Zo ja, welke stappen gaat hij daarin dan ondernemen?

In het kader van studentenwelzijn wil ik ook graag nog stilstaan bij het eindrapport van de Taskforce Antisemitismebestrijding. Laat duidelijk zijn: het CDA staat pal achter Joodse studenten en medewerkers. Het is dan ook schokkend om te lezen dat velen van hen zich op Nederlandse universiteiten niet veilig voelen, ondanks — dat wil ik er ook bij zeggen — de inspanningen die universiteiten leveren om die veiligheid te borgen.

Daarbij nog het volgende. Ik mag ook woordvoerder Justitie en Veiligheid zijn. In die commissie spreken wij veel over het civielrechtelijk aanpakken van reïschoppende demonstranten. De minister van JenV doet onderzoek naar de mogelijkheden om makkelijker schade te verhalen. Ik denk dat dat ook voor universiteiten heel interessant kan zijn. In hoeverre is de minister van OCW hierbij betrokken? Welke initiatieven lopen er om universiteitsbesturen te ondersteunen in het civielrechtelijk verhalen van schade?

Voorzitter. Dan de toekomst van het hoger onderwijs. Het aantal Nederlandse studenten daalt en de groei van het aantal buitenlandse studenten stagneert. Dat is een demografisch gegeven, maar het is daarmee niet minder uitdagend. Dat geldt zeker voor hogescholen en universiteiten in de regio's. Vitale regio's vragen namelijk om een compleet onderwijsaanbod nabij. Hoe borgt de minister dat de instellingen in de regio deze transitie ook kunnen meemaken en dat de kosten van krimp gezamenlijk worden gedragen?

Voorzitter. Dan kom ik nu bij de financiële positie van studenten. Mijn studiegeneratie leeft nog steeds met het onrecht van het leenstelsel. Gelukkig behoort dat leenstelsel tot het verleden, maar daarmee is er geen einde gekomen aan de onrechtvaardigheid in de bekostigingssystematiek. Hoe legt u bijvoorbeeld het volgende uit? Een wo-bachelorstudent die een wo-master gaat doen, heeft recht op een basisbeurs. Een wo-bachelorstudent die een hbo-master gaat doen, krijgt die financiering ook. Maar waarom krijgt een hbo-bachelorstudent die studiefinanciering alleen als hij voor een hbo-master kiest, en niet voor een universitaire master? Dat is een ongelijkheid in het systeem die ik in ieder geval niet kan uitleggen. De voorgangers van de minister en de rechtbank kunnen dat overigens ook niet. Die laatste erkent dat er sprake is van een onvolmaakt systeem, maar concludeert ook dat het niet aan de rechter is om dit wettelijk hiaat te herstellen. Mijn vraag is hoelang deze ongelijkheid, die eigenlijk helemaal niemand kan uitleggen, nog mag voortduren. Wat is er nodig om ook hbo-studenten, onafhankelijk van hun keuze om een hbo- of wo-master te gaan doen, gelijk te behandelen? Het CDA zal hierover een motie indienen.

Voorzitter. Ik mag bij deze begrotingsbehandeling de wetenschap niet vergeten. Dat is namelijk een onmisbare schakel in het versterken van het verdienvermogen van Nederland. In het coalitieakkoord wordt de daad bij het woord gevoegd met structurele investeringen in wetenschap en onderzoek, waarmee we bewegen richting de

Lissabondoelstelling van 10%. Die investeringen zijn ook nodig om de basiscondities te creëren waarin het wetenschappelijk onderwijs en de wetenschap kunnen floreren. Wat betreft internationalisering van studenten vraagt dat ook om hernieuwd realisme, zonder blind te zijn voor de noodzaak van het gericht terugdringen van het aantal studenten. Die noodzaak ziet het CDA ook en die zien de universiteiten zelf ook. Het CDA zoekt daarom naar een nieuwe balans. We willen controle op de instroom van internationale studenten zonder dat we het kind met het badwater weggooien. Welke gesprekken heeft de minister naar aanleiding van het rapport-Wennink met het onderwijsveld gevoerd over internationalisering?

Voorzitter, ik rond af. Ik begon mijn inbreng met een verwijzing naar de Tilburgse collegezalen uit mijn tijd. Inmiddels is dat universiteitscomplex verder uitgebreid, onder meer met de Marga Klompézaal. Dat is meer dan een aardige toevoeging. Marga Klompé staat voor mij symbool voor een samenleving die weerbaarder is dan we soms denken. Als een van de architecten van de verzorgingsstaat belichaamt zij de kracht van solidariteit en gemeenschap. Dat zijn waarden die ook in een post-AI-samenleving niets aan actualiteit verliezen. Als docent natuur- en scheikunde uit 1932 doorbrak Marga Klompé het idee dat techniek alleen iets voor mannen zou zijn. Als eerste vrouwelijke minister liet zij zien dat leiderschap geen kwestie is van geslacht, maar van overtuiging en verantwoordelijkheid. Laat dat een boodschap zijn voor alle studenten die vandaag in de Marga Klompézaal zitten. Het onderwijs staat voor grote uitdagingen, maar met een rotsvast geloof in solidariteit, gemeenschapszin, innovatiekracht en frisse tegendraadsheid komen we die uitdagingen te boven.

Dank u wel.

De heer **Boomsma** (JA21):

Dank voor deze mooie slotwoorden. Volgens mij leven we alleen niet in een post-AI-samenleving, maar in een "opkomende AI"-samenleving. Het CDA legde de minister net de vraag voor hoe hij aankijkt tegen internationalisering, ook in het licht van het rapport-Wennink, maar mijn vraag is: hoe kijkt het CDA nu naar internationalisering? Dat vroeg ik eerder al aan mevrouw Roederkerk. Het coalitieakkoord stelt ons wat dat betreft in ieder geval erg teleur, omdat er geen enkele indicatie in zit van het belang van het Nederlands als academische taal. Moeten we dat niet beter verankeren?

Mevrouw **Straatman** (CDA):

Ik ben blij dat de heer Boomsma deze vraag stelt, want ik was door mijn tijd heen, dus ik had wat alinea's overgeslagen. Het CDA hecht heel erg aan het belang van de Nederlandse taal, ook binnen de academie. Daar moeten wij voor staan. Tegelijkertijd, zeg ik erbij, is dat niet het enige waar we op willen sturen. We zien de druk van internationale studenten; die druk neemt op dit moment overigens af. Het CDA wil daar grip op krijgen, maar wel op een verstandige manier. De Wib, die nu nog in consultatie is, stuurt alleen op grip op internationale studenten via de knop van de taal. Met het rapport van Wennink in ons achterhoofd denken wij dat dat een onverstandige manier is en dat we daarmee het kind met het badwater weggooien, omdat daarmee te veel studies bij universiteiten verdwijnen. Er is een economisch belang en we willen dat de economie van de toe-

komst wordt gestimuleerd. Wij willen dus niet alleen draaien aan de knop van de taal, maar ook kijken hoe we op een slimmere manier grip kunnen krijgen op internationale studenten, bijvoorbeeld door te werken met separate numeri fixi, zoals in het coalitieakkoord staat.

De **voorzitter**:

Heel kort, meneer Boomsma.

De heer **Boomsma** (JA21):

Slimmer is natuurlijk prima, maar zegt het CDA dan ... In de afgelopen jaren is het aantal opleidingen dat volledig of steeds meer in het Engels is, ook in de bachelor, enorm toegenomen. Vindt het CDA dat problematisch en vindt het dat we daar iets aan moeten doen? Of zegt het CDA nu: nee, hoor, dat vinden we prima; laat al die internationale studenten maar komen, dan gaan we alles in het Engels doen?

Mevrouw **Straatman** (CDA):

Ik snap dat de heer Boomsma het zo plat wil slaan, maar ik denk dat het in deze wereld heel genuanceerd ligt. Ik denk dat we gewoon moeten kijken ... Er zijn inderdaad een aantal studies waarvan je je kunt afvragen of die wel in het Engels moeten. De universiteiten hebben zelfregieafspraken gemaakt en daar ben ik heel trots op. Ze hebben elkaar ook aan die afspraken gehouden. Ze hebben bijvoorbeeld een aantal psychologiestudies van het Engels naar het Nederlands omgezet. Maar wij zien ook de boodschap van het rapport-Wennink en de uitdaging die we hebben om ons verdienvermogen van de toekomst op peil te houden. Dat moet niet alleen met de binnenlandse slimme koppen in Nederland, maar ook met de buitenlandse slimme koppen. Dat kunnen we natuurlijk niet alleen met Nederlandse studies; daar hebben we ook, heel verstandig, Engelse studies voor nodig. Ik kom zelf uit de buurt van Eindhoven. Brainport Eindhoven draait op slimme internationale studenten. Laten we dat dus verstandig inregelen. Laten we niet alleen draaien aan taalknoppen, maar laten we veel gericht kijken hoe we separate numeri fixi kunnen regelen voor die studies waarvoor we inderdaad de vraag kunnen stellen: moeten daarvoor zo veel internationale studenten naar Nederland komen?

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik zie dat de heer Boomsma zijn spreektekst pakt, maar ik zie ook dat de heer Russcher nog aan komt lopen.

De heer **Russcher** (FVD):

Ik heb een korte vraag aan mevrouw Straatman van het CDA over de pechgeneratie. In het coalitieakkoord lezen wij dat er een maximum van 2,5% komt aan de rente op studieschulden, maar daar valt ook de pechgeneratie onder. U had het kort over het leenstelsel. Honderdduizenden studenten zijn daar het slachtoffer van geworden. Zou het niet beter zijn om alsnog over te gaan tot 0% rente voor in ieder geval die generatie?

Mevrouw **Straatman** (CDA):

Ik begrijp de vraag van de heer Russcher heel goed. Laat duidelijk zijn dat het CDA nooit voor de invoering van het leenstelsel is geweest. Wij zullen er alles aan doen om de pijnpunten van het leenstelsel zo veel mogelijk te verzachten. Tegelijkertijd hebben we natuurlijk ook te maken met financiële keuzes die we moeten maken. Daarom ben ik er heel trots op dat er in dit coalitieakkoord heel veel mooie financiële maatregelen zijn voorgesteld voor studenten, zoals de maximering van de rente en hogere studiebeurzen. Zojuist deed ik het voorstel om te kijken of ook hbo-studenten studiefinanciering kunnen krijgen.

Ik begrijp wat u zegt over de leenstelselgeneratie: die heeft niets aan die nieuwe voorstellen. We kunnen kijken of we werkgevers kunnen helpen om op een makkelijkere manier fiscaal studieschulden te kunnen aflossen. Dat is een voorstel waar het CDA al langer mee bezig is. Op die fiscaal slimme manier zouden we ook kleine werkgevers daarbij kunnen helpen. Wij zullen dus aan alle mogelijke knoppen draaien, maar het geld is natuurlijk niet oneindig. Dat zal de heer Russcher ook begrijpen.

De voorzitter:
Kort.

De heer Russcher (FVD):

Dat begrijp ik. Goed dat ernaar gekeken wordt hoe werkgevers daarbij eventueel zouden kunnen helpen. Alleen, het zou toch veel beter zijn voor die generatie als de rente in ieder geval op 0% komt te staan? Ik zei het net in een interruptiedebat ook al kort tegen D66. Bij het afbetalen van een studieschuld van €30.000 over 35 jaar, kan het gaan om €15.000 aan extra schulden, naast de extra schulden die ze natuurlijk al hebben opgebouwd omdat ze geen studiebeurs meer kregen. Ik wil dus graag steun vragen aan het CDA voor het voorstel dat ik zal indienen om die rente op 0% te stellen.

Mevrouw Straatman (CDA):

Helaas kan ik dat voorstel niet steunen, hoewel ik het heel erg sympathiek vind — laat dat duidelijk zijn. Ik ben blij dat we er in het coalitieakkoord voor kiezen om de rente te maximeren. Laat ik dan een tegenvoorstel doen aan de heer Russcher. Als wij met voorstellen komen die fiscale aantrekkelijkheid voor het aftrekken van je studieschuld bij kleine werkgevers regelen, hoop ik dat we daarin samen kunnen optrekken.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan we nu luisteren naar de heer Boomsma. Hij spreekt namens de fractie van JA21.

De heer Boomsma (JA21):

Dank u wel, mevrouw de voorzitter.

Beschaving vergt onderhoud en daarom hebben we onderwijs. Met andere woorden: doorgeven wat van waarde is. Het is een inwijding in het goede, het schone en het ware. Het is je thuis maken in onze cultuur. Het is een voorbereiding op de vrijheid. Op de drempel van het nieuwe kabinet bespreken we nu de laatste begroting van het oude. Inmiddels weten we dat de coalitie de ingezette bezuinigin-

gen ongedaan wil maken en 1,5 miljoen extra wil uitgeven en daarvoor meerderheden zoekt. Nou, dat roept natuurlijk de vraag op hoe nu om te gaan met de rest van dit jaar, en in bredere zin natuurlijk ook hoe we die voorgenomen middelen überhaupt zo goed en effectief mogelijk kunnen besteden. Minder geld kan namelijk schaden, maar meer geld is niet voor alles een oplossing. De uitgaven aan onderwijs stegen van 2020 tot 2025 van 38 miljard naar 52 miljard. Dat is dus 14 miljard euro in vijf jaar, terwijl het aantal leerlingen sterk is gedaald. Tegelijkertijd zien we dat de kwaliteit, of in ieder geval de resultaten, over de brede linie gewoon zijn afgenomen.

Inmiddels is er veel gesproken over de desastreuze PISA-scores. Nederland kachelt achteruit en bungelt onderaan. Er blijkt dat een derde van de 15-jarigen functioneel analfabeet is, terwijl 98% wel voor het examen slaagt. Er wordt gezegd dat PISA andere zaken meet, maar ergens kan dat zo niet kloppen. Als je kijkt naar proefwerken of examens uit de vorige eeuw, uit 1923, uit 1950 of uit 1970, dan kun je je niet aan de indruk onttrekken dat het niveau op allerlei manieren daalt. Dat is bijvoorbeeld ook bevestigd in het rapport van McKinsey uit 2023 over rekenen en wiskunde. Daarin staat dat de examencijfers de afgelopen twintig jaar zijn gestegen, maar dat kinderen uiteindelijk minder konden. Mijn vraag aan het kabinet is welke andere onderzoeken van dit type sindsdien zijn gedaan. Wij moeten er in ieder geval voor gaan zorgen dat die daling stopt en dat we over twee of drie jaar kunnen zeggen: het gaat nu echt beter; we hebben die trend met z'n allen kunnen keren. Dat is in de eerste plaats natuurlijk aan de leraren, maar wij moeten daar wel de voorwaarden voor scheppen.

Succes en verval hebben allebei vele vaders, maar die daling van het niveau heeft volgens JA21 ook te maken met het scala aan progressieve onderwijshervormingen en - vernieuwingen, de terribles esprit de nouveauté en allerhande pedagogische sociaal-constructivistische theorieën die de afgelopen decennia met heel veel managementjargon over het onderwijs zijn uitgestort en die steeds weer in nieuwe gedaantes blijven opduiken. Die berusten wat ons betreft op ideologische misvattingen. Kinderen zijn geen kleine nobele wilden die spelenderwijs vanzelf leren. Volgens de OESO heeft Nederland ook de meest drukke, lawaaiige en onrustige klassen ter wereld, terwijl twee van de belangrijkste factoren van goed onderwijs discipline en concentratievermogen van de leerlingen zijn.

Voorzitter. Hierom denkt JA21 dat we het oude idee, namelijk dat scholen gaan over het "hoe" en de overheid over het "wat", wat moeten loslaten. Als de overheid dat dertig jaar geleden had gedaan; prima. Nu kan dat echter niet meer. Ik hoop ook dat die perspectieven worden meegenomen in de nieuw voorgenomen staatscommissie.

De fractie van JA21 zou ook graag duidelijkheid willen over het aantal scholen in het voortgezet onderwijs dat nu nog steeds sterk inzet op zelfstandig werken en zogenaamde "leerpleinen". Hoeveel scholen doen dat nou en schakelen daartoe over, met flexroosters en dergelijke, waardoor er feitelijk gewoon minder les wordt gegeven? Houdt de regering dat nou eigenlijk bij?

Voorzitter. Dan over het mbo. Velen in deze zaal — complimenten ook voor de maidenspeech — hebben al prachtige woorden gesproken over het belang voor het mbo en de

waardering daarvan. Daar sluit ik me graag bij aan. Nederland heeft deze mensen nodig. Overigens wil je natuurlijk dat studenten van alle typen onderwijs kiezen voor studies waar de samenleving en de economie om schreeuwen, bijvoorbeeld in de techniek en de zorg. Maar ik begrijp vanuit het mbo en de sector zelf dat er allerlei numerici zitten op juist studies waar heel veel behoefte aan is, bijvoorbeeld opleidingen tot doktersassistent. Waarom is dat dan zo?

Voor het hbo is het natuurlijk heel zorgelijk dat voor bepaalde vakken de instroom in de lerarenopleiding blijft dalen, bijvoorbeeld voor natuurkunde, maar ook voor Duits en Frans. Specifiek voor die vakken zou het kunnen helpen als studenten die al een andere studie hebben gedaan en misschien willen overstappen, niet nog een keer de volle mep aan collegegeld moeten betalen als ze alsnog zo'n opleiding willen doen, alleen omdat ze al een andere titel hebben. We moeten er ook voor zorgen dat de kleine studies onder druk van de demografische veranderingen niet worden wegbezuinigd.

Dan over de universiteiten. Mevrouw Rajkowski stelde terecht vragen over de aanpak van antisemitisme en het optreden tegen wie zich daar heeft misdragen. Daar sluiten wij ons graag bij aan. Ook zou het CDA graag eerder een rapport van die taskforce willen. Het is natuurlijk ongekend dat men juist op plekken waar men jarenlang de mond vol had van safe spaces, trigger warnings en sociale veiligheid nu zo heeft gefaald in het optreden tegen het werkelijk intimideren van een echt kwetsbare minderheid.

Verder wil JA21 inzetten op de aanleg van digitale infrastructuur, ook in het kader van onze Europese autonomie op dat vlak. De kenniseconomie heeft een fundament nodig voor rekenen en data, en dat vergt de komende jaren gewoon investeringen. Maar bij universiteiten draait het niet alleen om de kenniseconomie, maar natuurlijk ook om cultuuroverdracht. Zoals ik net al zei, is daarbij de rol van de Nederlandse taal en cultuur cruciaal. JA21 vindt het erg jammer dat dit coalitieakkoord daar weinig oog voor lijkt te hebben. Natuurlijk moeten we ruimte hebben voor toptalent en draaien aan knoppen en dergelijke, maar dat hoeft niet ten koste te gaan van de Nederlandse bachelors.

JA21 wil wel meer geld voor wetenschappelijk onderzoek. De bezuinigingen daarop moeten worden teruggedraaid. We hebben daar ook een zorg. Mevrouw Abdi had het daar ook al over. De academische vrijheid in Nederland staat onder druk. Een zekere groepsdwang om je te conformeren aan dominante ideologieën ligt altijd en overal op de loer in menselijke gemeenschappen, maar zeker ook op universiteiten en met name in de geesteswetenschappen, waar andere perspectieven naar de marge worden verdreven. Dat schaadt ook de belangrijkste taak, namelijk waarheidsvinding.

Wij vinden overigens ook dat waarheidsvinding terug moet komen in de integriteitscode, waaruit die recent is geschrapt. JA21 vindt bovendien dat het cruciaal is om te blijven aandringen op pluriformiteit van perspectieven en dat er ook voldoende ruimte en middelen moeten zijn voor ongebonden en vrij onderzoek.

Voorzitter, ik wacht even, want ik zie allemaal mensen die popelen om mij wat te vragen.

De voorzitter:

Ja, ik vroeg me af of u al bijna aan een afronding was toegekomen, maar anders ga ik eerst even de ruimte geven voor twee vragen.

De heer Boomsma (JA21):

Ik was bijna klaar. Nog drie zinnen.

De voorzitter:

Maak die drie zinnen maar af.

De heer Boomsma (JA21):

Het is een nieuw punt. Daarnaast willen wij meer ruimte voor ongebonden onderzoek en academische vrijheid, maar het is ook belangrijk dat er meer aandacht en waardering komt voor zogenaamd replicatieonderzoek. Tien jaar geleden is er geconstateerd dat we in een replicatiecrisis zitten. Heel veel onderzoek werd nooit gecontroleerd of herhaald, terwijl dat ook ongelooflijk belangrijk is voor de wetenschap. Toch komt dat tot nu toe veel te weinig van de grond.

De voorzitter:

Dank u wel. De heer Claassen.

De heer Claassen (Groep Markuszower):

Het ging allemaal heel erg snel. Een heleboel dingen kwamen voorbij en ik meende in de bijdrage van de heer Boomsma een kritisch geluid te horen over het sociaal-constructivistisch leren. Ik wil even verifiëren of dat klopt, wat ik gehoord heb.

De heer Boomsma (JA21):

Het is correct dat dat is opgevangen. Dat was inderdaad een kritische noot die ik daarover heb gekraakt, ja.

De heer Claassen (Groep Markuszower):

Dan vond ik die kritische noot nogal mager. Wat mij betreft voert sociaal-constructivistisch leren nog steeds de boventoon. Daar zitten heel goede leerwetenschappelijke theorieën achter, die nog steeds niet weerlegd zijn. Mijn eigen ervaring is ook dat het heel goed werkt als men er op de juiste manier het curriculum mee ontwerpt. Ik ben dan benieuwd of de heer Boomsma iets dieper wil ingaan op wat zijn bezwaren zijn tegen sociaal-constructivistisch leren en op wat dan de opvolger zou zijn van het sociaal-constructivistisch leren.

De heer Boomsma (JA21):

Zeker. Daarmee doel ik op allerlei theorieën die er eigenlijk van uitgaan dat kinderen het beste spelend moeten ontdekken en dat ze niet te veel moeten worden lastiggevallen met hiërarchie, feitenkennis en stampen. Ik denk dat het belang van kennis en dingen uit je hoofd leren, zwaar wordt onderschat en zwaar is onderschat de afgelopen decennia. Dat zien we eigenlijk in allerlei gedaantes terugkeren. Dat zagen we bij het nieuwe leren in de jaren negentig, bij de tweede fase, aan het feit dat leraren niet meer aan het hoofd van de klas konden staan, maar opeens een soort coach moesten worden die naast de kinderen staat. Dat zien we

ook in het onderwaarderen van feitenkennis en het onderwaarderen van kennisoverdracht als centrale opdracht van het onderwijs. Maar het gaat om kennisoverdracht! Ik zie het bijvoorbeeld ook terug in de formulering van de kern-doelen, waar we het onlangs over hebben gehad. Kinderen moeten de hele tijd heel veel dingen gaan verkennen en ervaren, terwijl ik denk dat het belangrijk is dat je gewoon dingen leert.

De voorzitter:
Afrondend, meneer Claassen.

De heer Claassen (Groep Markuszower):
Ja, afrondend. Ik denk dat het goed is als de heer Boomsma toch een keer een les gaat volgen over wat sociaal constructivistisch leren is. Het sociaal constructivistisch leren houdt niet alleen in dat ze met elkaar gaan zitten spelen; het heeft ook te maken met instructie op het juiste moment, wanneer daaraan behoefte is, in de context waarin het beoogd wordt toegepast te worden. Het beeld dat de heer Boomsma heeft over het sociaal constructivistisch leren, klopt dus niet. Mijn advies zou dus zijn: duik nog heel even terug in de boeken.

De heer Boomsma (JA21):
Daar ben ik altijd graag toe bereid.

De heer Van Houwelingen (FVD):
Het was een mooi betoog. De heer Boomsma heeft het over het goede, het schone en het ware, over waarheidsvinding en over onze beschaving. Ik denk dat een hoeksteen van onze westerse beschaving toch is — dat is de heer Boomsma hopelijk met mij eens — dat de vermeende consensus niet altijd ook de waarheid is. Dat is eigenlijk mijn vraag. We hebben daar moties over ingediend, zoals de heer Boomsma weet. JA21 heeft daar tegengestemd. Is het dan zo dat JA21 van mening is dat de vermeende consensus ook automatisch altijd de waarheid is? Dat was een wat vreemde stemming.

De heer Boomsma (JA21):
Uiteraard is het vanzelfsprekend en evident dat de consensus niet altijd de waarheid vertegenwoordigt. Heel veel gevallen in de geschiedenis laten zien dat een consensus onjuist bleek, maar dat ligt zo voor de hand. Ik weet even niet over welke motie dit ging, maar het lijkt me dat dit zo voor de hand ligt dat het niet iets is wat de Kamer zou moeten uitspreken. Tegelijkertijd is het ook zo dat er heel veel dingen zijn waar consensus over bestaat waarbij we wel met redelijke zekerheid kunnen zeggen dat die niet meer gaat veranderen. Harvey heeft op een gegeven moment, in de zeventiende eeuw, de bloedsomloop ontdekt, dus dat bloed omloopt in het lichaam. Er is in de wetenschap consensus over dat er bloedsomloop bestaat. We gaan niet opeens ontdekken dat dat niet zo is. Er zijn dus allerlei dingen waar we wel degelijk van kunnen zeggen dat er consensus over is en waar we op mogen vertrouwen. Het is dus niet zo dat je iedere consensus per definitie moet gaan zitten te bevragen.

De voorzitter:

Ik begin dit een heel interessant debat te vinden, maar wellicht kunnen we terug naar het onderwerp van het debat.

De heer Van Houwelingen (FVD):
Nou ja, dit hoort bij dit debat. De OCW-begroting gaat ook over wetenschap en waarheidsvinding. Volgens mij valt dit helemaal in dit debat. Ik wil er toch even een vervolgvraag over stellen. Als ik het goed begrijp, zei de heer Boomsma net: dit vind ik zo voor de hand liggen dat we tegen de motie stemmen. Dat vind ik toch een wat vreemde figuur. Is het zo dat er tegen moties wordt gestemd waar JA21 het heel erg mee eens is, omdat ze te voor de hand liggen? Hoe werkt dat?

De heer Boomsma (JA21):
Ik kan me even niet herinneren wat de precieze tekst van deze motie was, maar dat kan inderdaad een overweging zijn. Als een motie zo is geformuleerd dat het zo evident en voor de hand liggend is, dan kan het een beetje raar zijn om dat als Kamer te gaan uitspreken. Als er een spreekuitmotie wordt ingediend met "wat niet klopt, klopt niet", dan willen we die misschien ook niet steunen. Er zijn dingen die niet geschikt zijn voor een motie. Dat is overigens iets wat natuurlijk breder speelt dan alleen in dit geval.

De voorzitter:
Dank u wel voor deze laatste overweging. Dan nodig ik nu de heer Van Duijvenvoorde uit, die spreekt namens de fractie van Forum voor Democratie. U kunt het spreekgestoelte zelf bedienen. Er zit een knopje onder de microfoon. Is het oké zo?

De heer Van Duijvenvoorde (FVD):
Ja, nu sta ik goed.

Voorzitter. Ik wil eerst mijn excuses aanbieden aan de staatssecretaris en de voorzitter, want de vorige keer dat ik hier sprak, heb ik gezegd dat ik eenmalig een filosofisch verhaal zou houden en daarna alleen nog maar over percentages zou praten, maar de rare situatie is dat we een kabinet hebben dat nog niet op het bordes staat en een coalitieakkoord dat nog niet bevestigd is. We bevinden ons dus ook een beetje in een hiaat. Dit leek me eigenlijk toch wel een goed moment om even uit te zoomen op de vraag: wat willen we eigenlijk van onderwijs, cultuur en wetenschap? Steeds meer spreken we over deze termen vanuit de benadering van maatschappelijke opgaven, relevantie, emancipatie, weerbaarheid, impact en verbinding. De samenleving roept zorgen op en die zorgen willen we oplossen via onderwijs, cultuur en wetenschap. Nieuw is dit idee niet. Lange tijd leefde in Europa het idee dat kunst, cultuur en wetenschap de mens zouden verheffen. Toen secularisering toesloeg en democratisering toenam, stond het idee in de negentiende eeuw dat kunst en cultuur, nu de kerk het niet meer deed, de mens zouden beschaven en tot een goed burger zouden maken. Kunst als beschaving, onderwijs als morele vorming en emancipatie en wetenschap als vooruitgang, bildung.

Toen kwam de twintigste eeuw. Blijkbaar waren samenlevingen met de mooiste poëzie, literatuur, muziek, schilderkunst en briljante wetenschappers niet per definitie ethischer dan samenlevingen waarin dat minder ontwikkeld

was. Het onderwerpen van kunst en cultuur aan beschaving voor politieke doeleinden bleek dus geen morele garanties te bieden. Esthetische verfijning is iets radicaal anders dan een moreel mens zijn. De twintigste eeuw liet zien dat, kortom, cultuur, wetenschap en kennis samen kunnen gaan met barbarij. Het negentiende-eeuwse mens- en wereldbeeld bleek niet te kloppen. Cervantes lezen maakt je zondagmiddag mooier, Rilke maakt liefdesverdriet hopelijk wat draaglijker en Chopin maakt dat je wat makkelijker slaapt. Een beter mens word je er echter niet van. Dat is niet de schuld van de kunst en cultuur. We vroegen iets wat zij gewoonweg niet te geven hadden. De tweede helft van de twintigste eeuw worstelt wél met deze teleurstelling. Vanaf dat moment mocht kunst niet meer mooi zijn. Het moest eerlijk zijn en de donkere kanten van de mens laten zien. Esthetiek werd gewantrouwd en kunst zou wel even laten zien wie de mens echt was onder dat dunne laagje beschaving.

Deze teleurstelling had twee kanten op kunnen gaan. We konden accepteren dat kunst en cultuur geen beschavingsmechanismen zijn en gewoon middelen om het leven wat interessanter te maken met de materialen die voorhanden zijn, of we konden dit ontkennen en zouden het alleen nog maar meer politiseren. Dat laatste is gebeurd. Omdat cultuur van zichzelf blijkbaar de moraliteit niet wist te vergroten, is gaandeweg de neiging ontstaan om cultuur steeds meer en steeds explicieter te laden met maatschappelijke en politieke opdrachten. Als cultuur, onderwijs en wetenschap het niet vanzelf doen, ontstaat de neiging om ze politiek te sturen om alsnog bij te dragen aan een morelere wereld. Begrippen als relevantie, verbinding, kansengelijkheid, impact en emancipatie komen dan centraal te staan. In feite raakten we teleurgesteld in onderwijs, cultuur en wetenschap omdat we iets van hen verwachtten wat zij niet konden leveren, en besloten die teleurstelling te beantwoorden door hen nog verder te gaan belasten.

Voorzitter. Deze reflex zie ik terug in deze begroting. In de beleidsagenda, expliciet in artikel 14 over cultuur, wordt cultuur steeds nadrukkelijker geplaatst in het teken van maatschappelijke opgaven. Tegelijkertijd wordt steeds benadrukt dat cultuur vrij moet zijn en dat makers ook wel autonomie verdienen, maar vervolgens worden er via subsidies weer allerlei normen gesteld waar de vrije en autonome cultuur dan aan moet voldoen. Hetzelfde patroon zien we eigenlijk bij wetenschap en onderzoek. Autonomie wordt normatief erkend, maar wordt programmatisch georganiseerd via maatschappelijke prioriteiten, impactcriteria en thematische agenda's. Opnieuw met goede bedoelingen, maar wel vanuit dezelfde veronderstelling dat betekenis expliciet moet worden georganiseerd.

Natuurlijk zijn cultuur en wetenschap altijd normatief. Dat waren ze, zij het in een radicaal andere vorm, ook al voor de negentiende eeuw. Kunst heeft altijd iets disciplinerends in zich gedragen. Het verschil is dat de disciplinerende impliciete was, subtieler, dat die meer te maken had met het schaven van de geest op z'n meest, een mooie huiskamer op z'n minst, dan met het oplossen van alle morele vraagstukken. Tijd, navolging, canon en traditie waren bepalend. Nu bouwen we programma's, creëren we indicatoren en vragen we om verantwoording volgens politiek opgelegde doelen. In de twintigste eeuw beseften we dat we, nogmaals, kunst niet politiek konden vormen en als reactie hebben we onderwijs, cultuur en wetenschap meer ondergeschikt gemaakt aan de politiek dan toen. Was kunst

voorheen beschaving, dan is het nu toch wel de drager van ideologie geworden.

Niet alles wat waarde heeft kan verantwoord worden en niet alles wat verantwoord wordt heeft waarde. Kunst mag leeg zijn en wetenschap mag nutteloos lijken. Onderwijs mag vormen zonder directe opbrengst. Zodra hun bestaansrecht uitsluitend wordt afgemeten aan wat zij opleveren, verliezen zij precies datgene wat hen tot vrije praktijken maakt. Dit is geen pleidooi tegen gearrangeerde kunst of maatschappelijk betrokken wetenschap. Het is evenmin nostalgie naar een harmonisch verleden waarin alles goed en mooi was. Het is een pleidooi voor terughoudendheid van de politiek en voor het besef van begrenzing. Onderwijs, cultuur en wetenschap zijn enorm belangrijk en verdienen onze aandacht, liefde en investering, alleen niet altijd waarom we denken dat ze belangrijk zijn. Cultuur in brede zin is gepolitiseerd geraakt, een vehikel van alle verlangens van de politiek om ieder tragisch gevoel of probleem in de samenleving maar op te kunnen lossen. Echter, daarmee verstikken we de creativiteit, verstikken we de docenten en beknellen we de kunstenaars en musea. We maken dezelfde fout als in de negentiende eeuw: iets van cultuur verwachten wat ze misschien nooit te geven zal hebben.

Tot slot heb ik twee vragen, omdat het iets meer moest zijn dan alleen een verhaal. Ziet de minister het risico dat onderwijs, cultuur en wetenschap steeds zwaarder worden belast met het oplossen van maatschappelijke en morele vraagstukken die zij niet kunnen dragen? Waar ligt voor hem de grens van wat we redelijkerwijs van deze domeinen mogen verwachten? En, tot slot, kan de minister uiteenzetten hoe hij bewaakt dat beleidsdoelen en subsidiëeringscriteria richtinggevend moeten worden, zonder dat zij de inhoudelijke vrijheid van cultuur en wetenschap feitelijk vervangen?

Dank u wel.

De voorzitter:
Dank u wel.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Een mooi betoog. Het cultuurdebat hebben we natuurlijk al gehad; dat valt hier niet onder. Ik ben benieuwd wat Forum gaat doen om ervoor te zorgen dat we meer mbo'ers krijgen, zodat we weer lassers, automonteurs en schilders kunnen gaan opleiden.

De heer Van Duijvenvoorde (FVD):

Dat is natuurlijk waar bijna iedereen het over heeft. Dat moet gewoon aantrekkelijker worden. Tsegai van Groen-Links-PvdA heeft goede voorstellen gedaan. Daar heeft Forum op dit moment nog geen concrete plannen voor. We erkennen natuurlijk wel dat het belangrijk is dat de mbo's populairder worden en dat er meer gelast gaat worden. Wij hebben ook de verwachting dat de mbo's, naarmate de Al-revolutie doorzet en steeds meer hoogopgeleiden zonder baan komen te zitten, wel weer vol komen te zitten met lassers, schilders en stukadoors.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Bijzonder om te constateren dat Forum voor Democratie optrekt met GroenLinks-PvdA hierin. Ik zal afwachten wat de moties van GroenLinks-PvdA gaan brengen.

De voorzitter:

Komt u tot uw vraag, mevrouw Van der Plas?

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Ik wil de heer Van Duijvenvoorde bedanken voor dit antwoord. Dat was interessant.

De heer Van Duijvenvoorde (FVD):

Ik wil even zeggen dat het een inspirerend verhaal was. We nemen niet alles over van GroenLinks-PvdA.

De voorzitter:

Ik zou koffie gaan drinken met elkaar. Ik nodig graag de heer Russcher uit voor zijn bijdrage namens de fractie van Forum voor Democratie. Gaat uw gang.

De heer Russcher (FVD):

Kan het spreekgestoelte iets omlaag? Ik ben niet zo lang als mijn fractiegenoot.

De voorzitter:

Dat gebeurt automatisch. U kunt het zelf ook beïnvloeden.

De heer Russcher (FVD):

Zo is het goed, dank u wel.

Voorzitter. Stel je voor dat je jong bent en alles hebt gedaan volgens de regels: je middelbare school, je eerste bijbaantje, het afronden van een studie en beginnen aan een baan. Je doet je best om te sparen, misschien wel voor je eerste huis, maar het wordt je wel heel erg moeilijk gemaakt. Iedereen die tussen 2015 en 2023 heeft gestudeerd weet precies waar ik op doel: de pechgeneratie. Dankzij PvdA, VVD, GroenLinks en D66 begonnen honderdduizenden jongeren hun volwassen leven met een enorme schuld. Plotseling was er geen basisbeurs meer. Nee, alles moest bij elkaar geleend worden. Een hele generatie kreeg de rekening. Dan heb je dus alles volgens de regels gedaan, maar zit je met torenhoge schulden. Je wordt alsnog gekort op je hypotheek met nog meer achterstelling op de woningmarkt als gevolg. Het geld dat PvdA, VVD, GroenLinks en D66 hiermee hoopten te besparen, zou worden geïnvesteerd in de kwaliteit van het onderwijs. Hier is niets van terecht gekomen. Het is voor iedereen te lezen, te horen en te zien dat de kwaliteit van het onderwijs alleen maar achteruitgaat.

Voorzitter. Voor een student die vier jaar onder het leenstelsel viel, komt de totale compensatie maximaal uit op €6.000. Ondertussen zijn de studieschulden vooral voor uitwonenden die de uitwonende beurs hebben misgelopen, gigantisch hoog. In 2025 zijn er ongeveer 350.000 jongeren die minstens €30.000 schuld hebben. Vinden we die €6.000 nou echt een goede compensatie? En wat te denken van het feit dat de belofte om de rente op 0% te houden ook nog eens is gebroken? 2,5% aan rente, dat is wat deze generatie gaat

betalen. Stel je voor dat je een studieschuld hebt van €30.000 en dat je er 35 jaar over doet om af te lossen. Dan betaal je bij een rentepercentage van 2,5% zo ongeveer €15.000 aan rente, bovenop de €30.000 die je dus óók al moet afbetalen. Onacceptabel.

In het jaar 2026 gaat er, zo valt te lezen in de begroting, wél geld naar internationale cultuursubsidies, Sustainable Development Goals en andere projecten die niet in het belang zijn van de Nederlandse student.

Voorzitter. Het geld is er. Het is een kwestie van keuzes maken. De studenten die onder de pechgeneratie vielen, kunnen namelijk gecompenseerd worden. Dit gaat over honderdduizenden jongeren die jarenlang hun toekomst op pauze hebben moeten zetten, die met een 10-0 achterstand aan hun volwassen leven moeten beginnen.

Voorzitter. D66 is bij de vorige verkiezingen de grootste partij geworden. Forum voor Democratie had meer verwacht van de zogenaamde "studentenpartij". In het coalitieakkoord staat geen extra compensatie voor deze getroffen generatie. De rente voor de pechgeneratie wordt 2,5%. Dit terwijl in het verkiezingsprogramma van D66 stond dat wat hen betreft de pechgeneratie geen rente over hun studieschuld betaalt. Wat hebben die honderdduizenden jongeren hieraan? Helemaal niets! Op Forum voor Democratie kunnen ze wél rekenen. Daarom zullen wij ook concrete voorstellen indienen voor een volledige compensatie ter hoogte van de basisbeurs voor alle studenten die onder het leenstelsel vielen. We gaan voor structureel 0% rente op hun studieschuld en voor het niet laten meewegen van de schuld bij een hypotheekaanvraag, zodat ook de pechgeneratie een mooie toekomst tegemoetgaat.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan we nu luisteren naar de heer Van Houwelingen, die namens de fractie van Forum voor Democratie spreekt. Gaat uw gang.

De heer Van Houwelingen (FVD):

Dank u, voorzitter. Vandaag bespreken we de begroting van OCW, die de afgelopen jaren behoorlijk is gestegen. Tegelijkertijd is het aantal leerlingen in het funderend onderwijs gedaald, net zoals het niveau van de basisvaardigheden, taal en rekenen. Er is meer geld voor minder leerlingen. Er zijn ook nog eens slechtere leerprestaties. Hier gaat iets dus serieus fout; dat is duidelijk. Maar waarom? Daar vallen natuurlijk allerlei redenen voor aan te voeren, zoals de massamigratie, die ook voor enorme druk op het onderwijs zorgt, en de schaalvergroting in het onderwijs. Daarnaast moet echter ook de vraag gesteld worden of het onderwijsgeld wel goed wordt besteed. Dat wil zeggen, aan het primaire proces, aan de leraren en aan het onderwijsondersteunend personeel voor de klas. Deskundigen wijzen erop dat er allerlei adviseurs, onderwijsdeskundigen en onderwijsbureaus zijn die steeds dominant zijn geworden in het onderwijs. Dat geld wordt dus niet besteed aan de leraren voor de klas.

Voorzitter. Ik denk dat het belangrijk is om te achterhalen welk percentage van het geld dat onderwijsbesturen in

Nederland jaarlijks te besteden hebben, wordt besteed aan het primaire proces. Dat wil zeggen: het salaris van leraren en ander onderwijsgevend personeel dat fysiek in of voor de klas staat. Ik begrijp dat dat percentage op dit moment onbekend is. Ik zou dat percentage graag willen weten. Het liefst wil ik dat natuurlijk weten voor alle schoolbesturen, maar als dat onhaalbaar is, wil ik het in ieder geval voor een aantal schoolbesturen weten. Daarbij zou het mooi zijn als dit percentage uitgesplitst zou kunnen worden naar de omvang van het schoolbestuur. Is het bijvoorbeeld wellicht zo dat grote schoolbesturen meer geld kwijt zijn aan indirecte kosten, aan overhead?

Het zou natuurlijk helemaal mooi zijn als we deze percentages, al was het maar voor een paar schoolbesturen, zouden kunnen achterhalen op basis van bijvoorbeeld forensische accountancy voor bijvoorbeeld de afgelopen tien of misschien zelfs twintig jaar, zodat we kunnen vaststellen of inderdaad een steeds groter deel van het geld dat beschikbaar is voor het funderend onderwijs niet terecht komt bij de leraren die voor de klas staan, en de overheadkosten dus zijn toegenomen. Zou ik de staatssecretaris kunnen vragen of hij bereid is zijn best te doen om deze cijfers zo goed mogelijk te achterhalen?

Onze interesse gaat vooral uit naar het primair onderwijs, maar we hebben dezelfde vraag en zorg wat betreft het voortgezet onderwijs, waar de overheadkosten de afgelopen decennia ook zijn toegenomen, wellicht onder invloed van de schaalvergroting die zich helaas ook in het voortgezet onderwijs heeft voorgedaan.

Tot slot, voorzitter. We waren bij een hele mooie presentatie van de Algemene Rekenkamer. De hoofdboodschap die de Algemene Rekenkamer ons in die technische briefing meegaf, was dat er dus 57 miljard wordt uitgegeven, maar, en ik citeer nu: "De minister maakt niet duidelijk wat er met dit geld ..."

De voorzitter:

Ik ga u heel kort onderbreken, want volgens mij was dit een vertrouwelijke bijeenkomst en is het niet de bedoeling dat u citeert uit die bijeenkomst.

De heer Van Houwelingen (FVD):

Ik heb dat dan misverstaan. Ik dacht dat we dat wel mochten doen.

De voorzitter:

Voordat we kleine ongelukken veroorzaken: ik zou niet citeren uit deze bijeenkomst.

De heer Van Houwelingen (FVD):

Dank u wel, voorzitter. Dan stuur ik deze mededeling zo meteen misschien per brief door aan de minister. We hebben in ieder geval de vraag of de minister zou kunnen reflecteren op de bevindingen, die dus wellicht vertrouwelijk zijn. Het zou mooi zijn als hij daar toch met een paar woorden op kan reflecteren.

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel. We gaan het meemaken, zou ik zeggen. Meneer Ergin, ik wil u heel graag uitnodigen voor uw bijdrage namens de fractie van DENK. Ga uw gang.

De heer Ergin (DENK):

Dank u wel, voorzitter. Om te beginnen wil ik uiteraard mijn complimenten uitspreken in de richting van mevrouw Biekman. Wat was dat een persoonlijk en stevig verhaal!

Voorzitter. Op de valreep van het mislukte kabinet-Schoof I behandelen wij vandaag de Onderwijsbegroting voor 2026. Ik moet heel eerlijk zeggen dat bij mij de behoefte aan een lang debat met de minister en de staatssecretaris vrij beperkt is. Uiteraard wens ik beide heren wel heel veel succes in hun verdere loopbaan. Wat wel overblijft, is een terugblik op een kille en nare periode. Dat is niet alleen omdat Schoof I überhaupt weinig heeft bijgedragen aan Nederland, maar vooral vanwege de snoeiharde bezuinigingen op het onderwijs. Nog nooit is het onderwijs zo hard geraakt door de flipperkastbezuinigingen: eerst 1,5 miljard en nu zien we een klein miljard in de begroting van dit jaar staan, dat verder oploopt tot 1,5 miljard. We hopen bij de volgende begroting op een herstelbegroting, waarin er geen bezuinigingen meer zijn.

We hebben in de afgelopen jaren gezien dat er geen sprake was van gedegen beleid, maar meer van het zaaïen van bestuurlijke onzekerheid bij scholen. Aangezien dit een van de laatste debatten is van deze bewindspersonen, ben ik eigenlijk wel benieuwd hoe ze terugkijken op de afgelopen periode. Zijn zij nou trots op wat er is bereikt? Zijn zij trots op het feit dat er nog steeds een monsterbezuiniging in de begroting staat? Voor DENK is het helder: wij herstellen deze bezuinigingen liever gisteren dan vandaag.

Ik wil het hebben over één specifieke bezuiniging. Dat is de bezuiniging van 64 miljoen op de gemeentelijke achterstandsmiddelen. Dat geld komt echt direct bij de kinderen terecht. Het is geld voor de eerste 1.000 levensdagen van een kind, extra uren bij de vve en ondersteuning die al begint bij de zwangerschap van een moeder. Dat is geld waarmee scholen een uur per week extra taallessen kunnen bieden aan kinderen, zodat ze letterlijk op niveau komen en hun talenten kunnen waarmaken en tot bloei kunnen laten komen. Ik heb dat als wethouder in Schiedam van dichtbij mogen meemaken.

Voorzitter. We weten dat die bezuiniging in ieder geval in 2027 van tafel gaat, maar we zijn echt verplicht om er alles aan te doen om deze bezuiniging, al is het deels — als het aan mij ligt, volledig — nog dit jaar ongedaan te maken. We weten namelijk hoe het gaat in gemeenteland: straks komen de gemeentes met hun begroting en zodra ze daarop 10% tekortkomen, moeten ze bezuinigen. Ik hoor van sommige wethouders al dat ze bezig zijn met pijnlijke bezuinigingen.

Voorzitter. Ik wil het verder hebben over hoogbegaafdheid, het mbo, kwetsbare leerlingen, praktijkonderwijs, volwasseneneducatie en jezelf kunnen zijn in het onderwijs. Uit onderzoek weten we dat hoogbegaafdheid bij leerlingen met een migratieachtergrond en bij meisjes tot vier keer minder vaak wordt herkend. Samen met collega Kisteman van de VVD hebben we vorig jaar een amendement aange-

nomen gekregen waardoor er nu eindelijk een basisboek is voor professionals. Dat is mooi, maar we moeten echt veel meer doen op dit onderwerp. Ik vraag de staatssecretaris het volgende. We hebben nu 23 miljoen in de begroting staan, specifiek gericht op hoogbegaafdheid, maar we zien dat dit geld niet altijd terecht komt waar het terecht moet komen. Ik ben benieuwd hoe de staatssecretaris dat dit jaar anders gaat doen. We kunnen weer met een amendement komen over een los project, maar we willen het probleem bij de kern aanpakken.

Voorzitter, dan het punt van het mbo. We zijn het aan de toekomst van ons land verplicht om meer vakmensen op te leiden. Het mbo mag geen ondergeschoven kindje meer zijn. Daarom is drie jaar geleden gestart met de Werkagenda en het Stagepact voor het mbo. Ik schrok enorm van de resultaten: 50.000 leerlingen in het mbo ervaren discriminatie en ondanks de glasharde afspraken is er niet op alle scholen een meldpunt, en als er al een meldpunt is, hebben heel veel leerlingen en studenten daar geen kennis van. Neem de logische afspraak dat bij een stage er minimaal drie contactmomenten moeten zijn. Die afspraak wordt ook niet nageleefd. Als ik in een rapport lees — dat noem ik dan de kers op de taart, maar dan in negatieve zin — dat scholen nog steeds een discussie hebben over de definitie van "kansengelijkheid" ... We zijn drie jaar verder en er gaat best veel geld naartoe, want het is belangrijk onderwerp. Ik ben gewoon benieuwd wat de minister, nee, de staatssecretaris, sorry, tóch de minister gaat doen met de schrijnende verbeterpunten die in het Stagepact mbo staan.

Voorzitter. Dan het praktijkonderwijs. Als we zeggen dat we alle vormen van onderwijs moeten gaan waarderen, moeten we dat uiterekend in het praktijkonderwijs laten zien. Ik ben trots op al die leerlingen, trots op hun veerkracht, trots op hun doorzettingsvermogen. Zij laten elke dag zien wat leren in de praktijk betekent. Telkens als ik op bezoek ga, zie ik hoe het is om te vallen en om op te staan en om door te gaan. Die les krijg ik van de leerlingen in het praktijkonderwijs. Toch geven wij als samenleving een heel verkeerd signaal af. Dat is het signaal van de toelaatbaarheidsverklaring. Volgens mij wil niemand in de Kamer dat de toelaatbaarheidsverklaring nog wordt verstrekt, dat die nog nodig is. Deze werkt namelijk stigmatiserend, is een bureaucratische belemmering en is eigenlijk een stempel. Als die stempel eenmaal op een leerling is gedrukt, raakt de leerling die eigenlijk niet meer kwijt. Praktijkleerlingen verdienen het gewoon, net als iedere leerling, om zich in te kunnen schrijven op welke school dan ook, zonder labels. Ik heb een hele simpele vraag aan de staatssecretaris: wanneer stoppen die toelaatbaarheidsverklaringen?

Voorzitter. Een tweede punt over het praktijkonderwijs is het ov. Onder druk van de Kamer is er nu voor de studenten die een entreeopleiding volgen een regeling voor ov-vergoeding. Maar die groep is veel breder, omdat praktijkleerlingen vrij vaak stage moeten lopen. Het zijn heel vaak regioscholen, waardoor er sprake is van heel veel reistijd. Ik ben benieuwd hoe de bewindspersonen kijken naar het amendement dat reeds is ingediend om ervoor te zorgen dat in ieder geval meer leerlingen in het praktijkonderwijs een ov-vergoeding kunnen krijgen.

Voorzitter. Dan over volwasseneneducatie. Gemeenten krijgen meer verantwoordelijkheid voor participatie en zelfredzaamheid, maar we zien tegelijkertijd dat hun bud-

getten enorm dalen. Taalkennis verdwijnt, terwijl de vraag groeit. We zagen een statement van de gemeenten van de regio Midden-Nederland, die aangeven dat ze honderden inwoners niet meer kunnen helpen. Dit betekent minder taalonderwijs, minder werk, minder zelfstandigheid en meer afhankelijkheid. Ik ben benieuwd wat de reactie van de minister is op dit statement.

Voorzitter. Tot slot iets wat mij in de afgelopen periode enorm heeft geïrriteerd. Dat was een onderzoek van NOS op 3 waaruit bleek dat er op 180 scholen in Nederland een bidverbod is. We hebben het heel, heel vaak over artikel 23. We hadden het net over ruimte voor nieuwe scholen en over de motie van collega Kisteman, die laatst zorgde voor heel veel ophef. We hebben daar heel vaak debatten over. Ik vind dat we het debat niet uit de weg moeten gaan, maar volgens mij moeten we ook vaker in dit huis een debat voeren over openbaar onderwijs, omdat openbaar onderwijs heel vaak wordt uitgelegd, ook in dit huis en in ieder geval ook bij 180 middelbare scholen in Nederland, als antireligieus, terwijl dit nergens in de wet staat. De wet zegt heel duidelijk dat er respect en ruimte moet zijn, ook voor de levensbeschouwing van leerlingen. Als we dan zien dat 180 scholen letterlijk een bidverbod hebben, terwijl dat gewoon niet mag, wat we afgelopen week ook zagen bij een oordeel van het College voor de Rechten van de Mens, vraag ik me echt af waarom de minister en de staatssecretaris niet allebei met hun vuist op tafel slaan en zeggen: de wet moet worden nageleefd en we gaan ervoor zorgen dat die scholen dat gewoon gaan doen; we zorgen dat er in Nederland geen gebedsverboden meer zijn.

Voorzitter, ik weet dat ik iets over mijn tijd heen ga, maar ik kort dan mijn inbreng in tweede termijn in door minder moties in te dienen. Ik heb wel één punt, of eigenlijk nog twee punten, over de financiering van LBVSO. We weten dat daar echt heel veel werk wordt verricht als het gaat om kwetsbare leerlingen, leerlingen die te maken hebben met uitdagingen als het gaat om hun gezondheid, om hun neurodiversiteit. Wij vinden die financiering gewoon te weinig. De uitdaging is veel groter. Als we kijken naar de verhouding tussen het aantal studenten en leerlingen die ze vertegenwoordigen en helpen en de financiering die ze krijgen, is dat echt een klein bedrag. Dat willen we graag anders hebben. Daar hebben we een amendement over voorbereid. Voorzitter. Over die 70.000 thuiszitters: er gebeurt veel, maar ik hoor heel vaak van ouders dat ze van het kastje naar de muur worden gestuurd. Wordt het niet eens tijd om een landelijk expertisecentrum op te richten voor thuiszitters?

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel. Alle tijd die u hier langer gebruikt, gaat af van de spreektijd bij de andere begrotingen. Dat realiseert u zich, denk ik. De heer Boomsma, één korte vraag.

De heer Boomsma (JA21):

Ja, ik heb een verduidelijkende vraag. Het ging over een gebedsverbod, maar ik wist niet dat er een gebedsverbod gold. Misschien wordt hier bedoeld op het ontbreken van aan aparte ruimte om te bidden, maar dat is toch wat anders dan een gebedsverbod?

De heer **Ergin** (DENK):

Dat zijn twee verschillende dingen. Het gaat over de vraag of een school een stilteruimte moet faciliteren. In het onderzoek waar ik aan refereerde, werden veel voorbeelden genoemd van scholen waar leerlingen bijvoorbeeld straf kregen als ze, zonder iemand tot last te zijn, ergens in een hoekje even een paar minuten de tijd namen om tot rust te komen om te bidden. Daar krijgen ze straf voor. Ouders worden daarop aangesproken. Ik weet dat er een school in Schiedam is waar de gebedskleden letterlijk onder kinderen vandaan getrokken worden, en dat er dus de facto sprake is van een gebedsverbod.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan gaan wij nu luisteren naar de heer Stoffer. Hij spreekt namens de fractie van de SGP. Gaat uw gang.

De heer **Stoffer** (SGP):

Als eerste wil ik mevrouw Biekman feliciteren met haar mooie en persoonlijke maidenspeech.

Voorzitter. Ons onderwijs hunkert naar bezinning; hoogleraar Erik Borgman slaat met deze opmerking de spijker op zijn kop. Er is in de afgelopen jaren hard gewerkt aan de basisvaardigheden rekenen en taal. Dat was ook hard nodig, zeker voor de leerlingen die in hun eigen omgeving minder steun en kansen krijgen dan anderen. Toch gaat onderwijs dieper dan alleen goede scores en maatschappelijke kansen. Leerlingen zijn meer dan hun lichaam, toekomstige status en portemonnee. Leerlingen hebben een ziel van onschatbare waarde. Ik denk dat niemand dit besef krachtiger heeft uitgedrukt dan Jezus Christus. Hij stelt ons in Marcus 8:36 de indringende vraag wat het de mens baat als hij heel de wereld wint, maar zijn ziel schade lijdt. Mocht u dat in de context willen plaatsen, dan kan ik u de twee verzen daarvoor en de twee verzen daarna ook van harte aanbevelen.

Voorzitter. Omdat leerlingen een ziel hebben, heeft het onderwijs ook een ziel. Bezieling vraagt om vrijheid van onderwijs, want het raakt aan de diepste overtuiging van mensen. Het is daarom een terechte erkenning in het regeerakkoord dat de vrijheid van onderwijs een fundament is in onze Grondwet. Overigens benadrukt de inspectie dat die vrijheid ook heel concreet van de politiek vraagt om te wieden in de overdaad aan wetten en wensen vanuit Den Haag. Het recente advies van de Onderwijsraad over welzijn en onderwijs sluit naadloos aan bij de bevinding van Borgman. De Onderwijsraad stelt ook vast dat zingeving en welzijn in de afgelopen jaren heel vaak een individualistisch, mentaal karakter droegen. Hoe wil ik mijn leven vormgeven? Wat voel ik daarbij? Het collectieve blijft onderbenut. Bezieling en zingeving doe je niet in je uppie. Je hebt daar bijvoorbeeld ook de gemeenschap van de school voor nodig, met een eigen cultuur, overtuiging en waarden. Die individuele leerling kan dit niet zomaar op de helling zetten met een beroep op de persoonlijke beleving. Mijn vraag is: neemt de staatssecretaris dit perspectief ook mee in de brief over artikel 1 en artikel 23 van onze Grondwet?

Voorzitter. Het is onrustbarend dat het antisemitisme als ongedierte uit alle hoeken en gaten van de samenleving weer tevoorschijn komt. Ook in het onderwijs merken we dat, juist op de plek waar leerlingen over de ernst van dit kwaad moeten leren. Het is dus best schrikken als je leest

dat 38% van de leraren in het voortgezet onderwijs te maken heeft met Holocaustbagatellisering of -verdraaiing. Het is in dat licht vreemd dat de inspectie nauwelijks meldingen krijgt over antisemitisme. Vindt de staatssecretaris ook dat dit aanleiding moet zijn voor de inspectie om hieraan zelf extra aandacht te besteden bij het themaonderzoek veiligheid in het jaarwerkplan 2026? Kan hij bevestigen dat er geen sprake is van een schoolcultuur die in overeenstemming is met de basiswaarden van onze democratische rechtsstaat als er in de schoolklassen een sfeer van Holocaustverdraaiing en -bagatellisering hangt?

De situatie in het hoger onderwijs is nog urgenter. De Taskforce Antisemitismebestrijding schrijft dat vele Joden zich met name op de campus van de instellingen niet meer veilig en welkom voelen. De taskforce roept bestuurders op om duidelijk en zichtbaar naast de Joodse minderheid te gaan staan, want dat is tot op heden te weinig gebeurd. Er zijn uitingen zichtbaar geweest die we gewoon niet willen zien op straat en ook niet op het terrein waarop de vrije wetenschap het hoogste woord heeft. De SGP begrijpt dat het kabinet zorgvuldig over een reactie op het rapport wilde nadenken, maar kan de minister al wel bevestigen dat er echt een andere wind moet gaan waaien als we dit probleem bij de wortel willen aanpakken? We kunnen als reactie op het signaal van de taskforce niet meer volstaan met verwijzingen naar meldcodes, huisregels en handelingsperspectieven.

Voorzitter. In mijn bijdrage richt de SGP de schijnwerpers ook op het grensvlak van cultuur en onderwijs. Allereerst noem ik de toekomst van het Nationaal Onderwijsmuseum. Dat museum heeft een enorme collectie. Het werkt aan kennis die voor het ontwikkelen van onderwijsbeleid nuttig is en het zorgt voor de verbinding van burgers met ons onderwijs. De SGP vindt dat het Rijk hier vanuit de stelselverantwoordelijkheid ook een structurele bijdrage aan moet leveren. Het schrappen van de subsidie na dit begrotingsjaar staat daar haaks op en zou een eind maken aan een geschiedenis van 150 jaar. Samen met collega Rooderkerk stel ik middels het amendement op stuk nr. 77 voor om een toereikende, structurele subsidie beschikbaar te stellen voor het voortbestaan van het museum. Het museum moet die subsidie dan ook echt benutten om een stevige, toekomstbestendige organisatie neer te zetten. Ik hoop dat de minister dit voorstel voluit een kans wil geven.

Het tweede punt dat de SGP wil belichten, is de zorg voor grote monumentale kerken. Wie zo af en toe een grote monumentale kerk binnenstapt — en dat is zeer aan te raden — schrikt soms zelfs van de staat van het gebouw. Het orgel van de Bovenkerk in Kampen moet bijvoorbeeld beschermd worden tegen vallend gesteente. De minister heeft daar onlangs aanschouwelijk onderwijs in gehad, heb ik uit goede bron vernomen. Bij de onderhandelingen over de begroting voor Onderwijs van 2025 heeft de SGP gelukkig een budget van 5 miljoen voor grote kerken kunnen reserveren. Het is een bescheiden budget, en het was dus vooral een eerste stap. Uit de cijfers over het jaar 2025 blijkt inmiddels dat bepaalde aanvragen achter het net vissen. Ook bij de eenmalige subsidie voor alle grote monumenten in Nederland wordt een overvraag verwacht. Daarom stel ik, samen met de heer Claassen — ik zou dit andersom moeten zeggen, maar het is net een beetje ontwikkeld — middels het amendement op stuk nr. 84 voor om het specifieke budget voor grote monumentale kerken te verhogen.

Dit is noodzakelijke cultuurzorg die alle Nederlanders ten goede komt, en onze aannemers bovendien.

En voorzitter, ik zou dit amendement natuurlijk niet alsnog na de behandeling van de Cultuurbegroting hebben ingediend als er niet ook een verbinding lag met het onderwijs. Het is noodzakelijk dat de overheid subsidies verstrekt, maar allereerst is de betrokkenheid van de samenleving zelf bij kerken van groot belang. De kerk heeft een belangrijke plaats in de publieke ruimte van heel veel gemeenschappen, ook als de burgers die kerk niet bezoeken. We merkten dat bijvoorbeeld na de brand in de Vondelkerk in Amsterdam. Dit jaar stond de Actie Kerkbalans in het teken van de betrokkenheid van jongeren. Vanuit de wettelijke verplichtingen van scholen om aandacht te besteden aan cultuur en de geschiedenis van de eigen leefomgeving, burgerschap en levensbeschouwing is de verbinding tussen school en kerk eigenlijk heel voor de hand liggend. Wat is er voor deze minister mooier dan als laatste bestuursdaad in deze laatste anderhalve week een gesprek aan te gaan met de onderwijsorganisaties over het versterken van de relatie tussen scholen en kerken? Mijn laatste vraag is dan ook: pakt hij die handschoen op?

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel voor uw bijdrage. Dan gaan wij nu luisteren naar de heer Ceder, die spreekt namens de fractie van de ChristenUnie. Ga uw gang.

De heer Ceder (ChristenUnie):

Dank u wel, voorzitter. Allereerst felicitaties aan mevrouw Biekman voor haar maidenspeech. Prachtig.

Voorzitter. Onderwijs is geen leerfabriek. Nee, scholen zijn plekken waar jonge mensen worden gevormd in een cruciale fase van hun leven. Ze leren zichzelf beter kennen, leren waar ze goed in zijn en hoe zij zich willen inzetten voor de samenleving. Ik zal later uitgebreider spreken over het coalitieakkoord, maar mij valt daarin vooral de nadruk op het verbeteren van de schoolprestaties op. Dat is zeker belangrijk, maar waar is het oog voor de school als gemeenschap, iets wat we juist vandaag in de samenleving heel hard missen? En waar wordt erkend dat welzijn ook de opbrengst van onderwijs kan zijn in plaats van enkel een voorwaarde, zoals onderwijs nu vaak wordt benaderd? Dit wordt bijvoorbeeld in het recente onderwijsadvies gesteld. Daar zie ik gewoon niets van terug in het gepresenteerde akkoord. Kan de minister toezeggen om bij het opstellen van de kabinetsreactie op dit advies het net op te halen bij geestelijke verzorgers en andere experts, bijvoorbeeld via de beroepsvereniging, en bij scholenkoepels, voor hoe zij naar het advies kijken en welke kansen zij zien voor het onderwijsveld?

Dan dit. Vorige week verscheen het advies van de Taskforce Antisemitismebestrijding, met duidelijke conclusies. Joodse studenten kregen van medestudenten te horen dat zij niet welkom zijn, behalve als zij met de juiste woorden Israël zouden veroordelen. Medewerkers die worden geweigerd bij de lunchtafel, in Nederland! Voor dit soort uitsluiting mag geen plaats zijn. Joodse studenten en medewerkers moeten zich, net als ieder ander, veilig weten in ons hoger

onderwijs. Dat is het afgelopen jaar duidelijk niet het geval geweest. Ik ga ervan uit dat die adviezen voortvarend worden opgepakt. Een van die aanbevelingen licht ik er echter uit, namelijk die over goede geestelijke ondersteuning voor studenten en medewerkers. Is de minister bereid om samen met de koepels en experts als de studentenrabbijn dit punt voortvarend op te pakken, om het welzijn van Joodse studenten en medewerkers te vergroten? Ik overweeg ook een motie op dit punt.

Dan de maatschappelijke diensttijd. Het is een prachtig voorbeeld van een initiatief waarmee jongeren beter leren wie zij zijn, wat zij goed kunnen en hoe zij iets kunnen doen voor een ander; cruciaal in deze tijd, waarbij bijvoorbeeld burgerschap en weerbaarheid hoog op de agenda staan. Bij de laatste aanvraag vielen ontzettend veel organisaties buiten de boot, ook die al langer betrokken waren bij de mdt. En dit na een aantal signalen van misbruik en oneigenlijk gebruik, terwijl — zo lees ik in de stukken — er nog geen enkel geval van misbruik daadwerkelijk is vastgesteld. Er werd voor miljoenen meer aangevraagd dan er is uitgekeerd en toch is 25 miljoen euro uit het budget uiteindelijk niet uitgegeven. Kan de staatssecretaris kijken hoe dit geld toch aan mdt kan worden besteed? Kan de staatssecretaris erkennen dat de lat nu te hoog is gelegd in verhouding tot de dreiging?

Maatschappelijke diensttijd werkt het beste als er wordt gewerkt vanuit gelijkwaardige samenwerking met maatschappelijke partners die kwaliteit leveren. Het gaat uit van een beginsel van vertrouwen. Sinds de start van mdt zijn er tal van verschillende types subsidies gepasseerd, vaak met weer andere, nieuwe en soms onmogelijke eisen, met de laatste eis als voorlopig dieptepunt. Maatschappelijke organisaties worden er gek van. Is dit nu goed bestuur? Is de staatssecretaris bereid om samen met andere departementen en maatschappelijke organisaties een ambitieuze mdt-agenda op te stellen, zodat er op basis van gelijkwaardigheid gewerkt kan worden aan de versterking van de sociale structuur, die zo essentieel is in onze tijd? Er is een doelstelling voor een landelijk dekkend netwerk voor kwalitatief goed mdt-aanbod. Hoe wil de staatssecretaris deze samenwerking beter borgen dan nu?

Voorzitter. Dan toegankelijkheid. Ik vind het zeer teleurstellend dat de minister maar geen duidelijkheid geeft over hoe de toegankelijkheidsakte wordt verwerkt in onderwijswetgeving. In november 2024 is daarover een motie van mij aangenomen. Kan de minister een duidelijk tijdspad schetsen voor het wettelijk regelen van digitale toegankelijkheid in de onderwijssector en bijvoorbeeld toegankelijkheidsnormen opnemen in de inkoopvoorwaarden voor digitale leermiddelen? Graag een reactie.

Voorzitter. Tot slot heb ik drie vragen. Eén. Hoe is het geld van het amendement-Bontenbal voor de techniekhavo in het afgelopen jaar concreet ingezet? Gaat dat dit jaar weer gebeuren?

Twee. Wanneer horen we meer over de uitvoering van de aangenomen motie over landelijke richtlijnen over PAIS en long covid voor scholen?

Tot slot. We hebben in het coalitieakkoord kunnen lezen over informeel onderwijs. Kan de minister toezeggen dat hij het traject van het huidige wetsvoorstel, waarbij de

onderwijsinspectie toezicht zou moeten houden op plekken als zondagsscholen en de scouting, definitief intrekt?

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan we nu luisteren naar mevrouw Beckerman, die spreekt namens de fractie van de SP.

Mevrouw Beckerman (SP):

Dank u wel. Goedemiddag. Ook mijn felicitaties aan mevrouw Biekman, natuurlijk.

Voorzitter. Ik vind dit een van de raarste begrotingsdebatten die ik ooit gevoerd heb, zo niet het raarste. We debatteren over een begroting die gemaakt is door een kabinet dat snoeihard bezuinigde op onderwijs en wetenschap, waarbij juist de armste leerlingen en studenten het hardst geraakt werden. Tegelijkertijd is een nieuw kabinet bijna klaar om te beginnen. Dat wil deze bezuinigingen grotendeels terugdraaien, en terecht, maar ertussenin bespreken we deze begroting met harde bezuinigingen. Het gaat wel ergens over, want als we deze begroting ongewijzigd aannemen, dan zorgt dat voor een grote verslechtering van de kwaliteit en de toegankelijkheid van het onderwijs. De belangrijkste vraag vandaag is dus niet voor het zittende, dubbeldemissionaire kabinet, maar voor de aankomende coalitiepartijen: laten we deze begroting bestaan of beginnen we nu al? Als we dat niet doen, dan richten we opnieuw schade aan.

Voorzitter. Laat ik mijn woordvoering beginnen bij het mbo, want dat is de ruggengraat van de samenleving. Ook daarvoor staan nog steeds bezuinigingen ingeboekt, zoals op de Subsidieregeling praktijkleren. Wat de SP betreft moet die worden teruggedraaid, want het resultaat van die bezuiniging zal zijn dat bbl-studenten minder ervaring in de praktijk kunnen opdoen. Dat is slecht voor studenten en slecht voor ons allemaal, aangezien de samenleving staat te springen om goed opgeleide mbo'ers. Het is ook slecht omdat iedereen altijd zegt dat hij het mbo zo'n warm hart toedraagt.

Voorzitter. De verschillen in behandeling tussen mbo-studenten, hbo-studenten en wo-studenten moeten direct worden aangepakt. Dat wordt al lang gezegd, maar ondertussen zijn die verschillen nog steeds groot. Wat de SP betreft beginnen we daarom direct met de voorbereiding voor een wettelijk verplichte stagevergoeding. Uit nieuw onderzoek blijkt opnieuw dat de meerderheid van de mbo-studenten geen stagevergoeding krijgt en dat deze studenten zich ondergewaardeerd voelen en vaak ook nog misstanden ervaren. Er is nu een politieke meerderheid voor een wettelijke vergoeding. We weten, met dank aan het kabinet, wat de opties zijn, maar we weten ook dat wetgeving tijd kost. Laten we daarom geen tijd verliezen en vandaag beginnen.

Voorzitter. Dan het hoger onderwijs en de wetenschap. Heel veel studenten en wetenschappers kwamen in actie tegen de bezuinigingen van het kabinet-Schoof. Zij hebben gewonnen: de bezuinigingen worden teruggedraaid. Maar als we deze begroting op deze manier aannemen, verliezen ze alsnog. Overal in het land zijn namelijk al reorganisaties

gaande: opleidingen verdwijnen, medewerkers verliezen hun baan, de werkdruk stijgt. De LSVb laat zien hoe diep de wonden voor studenten en medewerkers nu al zijn. Geef universiteiten en hogescholen daarom zo snel mogelijk duidelijkheid. Als je namelijk alleen maar roept dat je het gaat terugdraaien voor volgend jaar, terwijl de bezuinigingen voor dit jaar alsnog blijven staan, dan zijn studenten en medewerkers daar de dupe van.

Voorzitter. Goed onderwijs begint bij voldoende goed opgeleide leraren. Iedere leerling verdient een bevoegde leraar voor de klas. Op dit moment lukt dat niet. Nederland kampt nog altijd met een tekort van meer dan 10.000 fulltimeleraren. Maar goed onderwijs begint dus bij voldoende goed opgeleide leraren. Dat we zo'n groot tekort hebben, is gewoon slecht voor leerlingen en leraren: grotere klassen, uitval, hogere werkdruk. Tegelijkertijd staan er ook zijinstromers klaar die graag aan de slag willen. Zij moeten goed voorbereid, begeleid en gewaardeerd worden. Daarvoor ligt een actieplan klaar. Een meerderheid van de Tweede Kamer heeft zich daarvoor uitgesproken middels een motie. Wij dienen een amendement in om daar ook extra geld voor te regelen, om te voorkomen dat deze mensen uitvallen, te zorgen dat ze goed begeleid worden en te zorgen dat we dus meer bevoegde leraren voor de klas krijgen.

Dan het leerlingenvervoer. Jaar na jaar krijgen we schokkende verhalen te horen over misstanden. Twee weken geleden kregen we van ouders en leerlingen hun nare ervaringen te horen. Drie kwartier wachten op de ophaalplek, maar gewoon vergeten worden. Of kinderen die rust nodig hebben, maar die worden opgehaald met een touringcar omdat dat goedkoper is dan een klein busje of een taxi. Of eindeloze reistijden, dus uren per dag in een busje, zelfs voor kleuters. Die problemen zijn al heel lang duidelijk, maar iedereen wijst naar elkaar: de ene minister naar de andere en de volgende weer naar de gemeenten. Zet nu de belangen van leerlingen voorop. Luister naar wat zij nodig hebben. Stop met aanbesteden. Maak het publiek. Zorg voor voldoende financiering.

Tot slot, voorzitter. Dit dubbeldemissionaire kabinet is bijna geschiedenis, maar deze begroting is dat niet. En als we deze begroting zo aannemen, schaadt dat het onderwijs, leerlingen en studenten. Het meest wrange is dat het leerlingen met achterstanden het hardst raakt. 60 miljoen wordt er gekort op gemeentelijk achterstandenbeleid. De gevolgen zijn in heel veel gevallen nu al duidelijk: veel minder voorzieningen, juist voor deze groep die onderwijs hard nodig heeft. Het zou een hele valse start voor de nieuwe coalitie zijn als ze deze begroting laten bestaan.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan wij nu wel tot slot luisteren naar de heer Claassen. Hij spreekt namens de Groep Markuszower.

De heer Claassen (Groep Markuszower):

Dank je wel. Vandaag spreek ik voor het eerst in een debat over Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de op een na mooiste portefeuille hier in de Kamer, na Volksgezondheid. De afgelopen twintig jaar heb ik als docent, onderzoeker en manager in het hoger onderwijs gewerkt. Ooit, maar

hopelijk niet te snel, hoop ik daar weer met plezier naar terug te keren. Onderwijs is naast gezondheid een van de belangrijkste factoren voor welzijn. We hebben hier de taak om daaraan bij te dragen.

Voorzitter. Deze behandeling van de begroting van dit demissionaire kabinet, die door de aankomende coalitie grotendeels wordt teruggedraaid, voelt als een surplace. Maar het geeft ons de kans om te zeggen waar het echt om gaat en waar het al veel te lang niet over gaat.

Allereerst zien we dat in de toekomst de nadruk komt te liggen op basisvaardigheden in het funderend onderwijs: taal, rekenen, digitale geletterdheid en burgerschap. Daar is an sich niets op af te dingen. Ook de extra waardering voor leraren en de inspanningen tegen het lerarentekort zijn stappen vooruit. We zien eindelijk een inhaalslag qua salaris en arbeidsvoorwaarden, maar wat ons betreft moet die waardering ook blijken uit vertrouwen in leraren en hun professionele kwaliteiten. Er moet daarom minder regeldruk vanuit de overheid zijn. Ziet de minister dat ook zo? Ziet hij ook dat meer autonomie voor docenten, meer ruimte om les te geven met collega's en onderwijs te ontwikkelen met collega's binnen heldere kaders cruciaal zijn om het vak weer aantrekkelijk te maken?

Maar de praktijk blijft kwetsbaar, want wat heb je aan extra geld en mooie plannen als de basis van orde, rust en gezag in de klas ontbreekt? Niet overal, maar in delen van de sector verdwijnt er lestijd door onrust, agressie, intimidatie en ongepaste ouderdruk. Volgens signalen uit de praktijk en recente rapportages is lesgeven in sommige klassen ronduit moeilijk geworden. Groepsdynamiek en pedagogische hanteerbaarheid staan onder druk door culturele en sociale versnippering. Dat bemoeilijkt het werk van de docent ernstig, en staat leerprestaties en leeruitkomsten in de weg. Daarom pleiten wij voor realistische regie: duidelijke landelijke normen voor orde en veiligheid, consequente handhaving, betere bescherming van docenten en snelle, effectieve interventies om te voorkomen dat het primaire proces in gevaar komt. Docenten moeten simpelweg weer les kunnen geven. Ze moeten met elkaar, binnen heldere kaders, autonoom onderwijs ontwikkelen dat niet wordt opgelegd door managers of de grote, groeiende groep onderwijskundig adviseurs. Is de minister bereid om in de komende periode concrete stappen te zetten om die regeldruk verder terug te dringen en het professionele vertrouwen in leraren te versterken, of dit door te geven aan zijn opvolgers?

Te lang hebben we het onderwijs gevraagd om elk maatschappelijk probleem op te lossen. Daardoor staan kerntaken zoals kennisoverdracht, vorming, veiligheid en kwaliteit enorm onder druk. Die focus zou hersteld moeten worden. Dat geldt ook voor het hoger onderwijs. Universiteiten zijn in toenemende mate minder neutrale kennisinstellingen en meer moreel-politieke actoren geworden. Recente incidenten laten zien hoe dat leidt tot onveiligheid op bijvoorbeeld campussen. Neem het rapport Gevangen in Vrijheden van de Taskforce Antisemitismebestrijding, dat begin februari gepubliceerd is. Dat rapport is kristalhelder over de structurele onveiligheid voor Joodse studenten en Joodse medewerkers, met pesterijen, intimidaties en een verslechterd klimaat door protesten met antisemitische uitwassen. De voorgestelde aanpak van oproepen tot duidelijkheid en publiekelijk opkomen voor deze groep blijft vrijblijvend,

zonder harde maatregelen of consequenties. Dat verandert dus niets. Welke concrete opdracht ziet de minister voor zichzelf om universiteiten te dwingen tot effectieve, afrekenbare maatregelen voor campusveiligheid, zodat geen enkele student zich meer onveilig hoeft te voelen?

Tegelijkertijd zien we de feiten in de Times Higher Education World University Rankings 2026. Acht van de twaalf Nederlandse universiteiten zijn opnieuw gedaald. TU Delft blijft nog netjes op plek 57, maar Amsterdam zakt naar plek 62, Groningen naar plek 82 en de VU Amsterdam zelfs naar plek 176. Dit is de derde achtereenvolgende daling. Onze internationale concurrentiepositie verslechtert daardoor zichtbaar. We pleiten daarom voor veel meer verticale sturing en afrekenbaarheid. We pleiten voor heldere landelijke kaders voor veiligheid, integriteit en bestuur, voor meetbare prestaties op onderwijs en onderzoek, en voor financiële consequenties, inclusief overheadsanering, als instellingen falen in deze transitie.

Voorzitter. Dezelfde behoefte aan vereenvoudiging en minder overlap zien we in de zorgopleidingen. Er is een dubbele kwaliteitsstructuur. De NVAO, voor accreditatie van initiële opleidingen, valt onder OCW en het CZO, voor erkenning en toezicht op zorgspecifieke opleidingseisen, valt onder VWS. Dit leidt al jaren tot overlappende regelgeving, dubbele bureaucratie en vertragingen bij curriculumaanpassingen. Wijzigingen moeten vaak dubbel goedgekeurd worden of zijn zelfs conflicterend, wat innovatie en flexibilisering frustreert en niet meekomt met de snel veranderende wereld. Is de minister het met mij eens dat harmonisatie van deze trajecten en/of het integreren van de verantwoordelijkheden onder één ministerie een oplossing kan zijn om het systeem efficiënter te maken en beter aan te laten sluiten op de praktijk?

Tot slot, voorzitter. Stel je een toekomst voor waarin elke klas rustig en gefocust is, met hoge kennismatige normen, respect voor de docent en ruimte om te leren, zonder afleiding of intimidatie. Een school waar leraren gezag hebben en trots kunnen zijn op hun vak. Een campus waar iedereen, ongeacht achtergrond of overtuiging, zich veilig en welkom voelt, waar het debat scherp mag zijn maar nooit intimiderend wordt, en waar kennis en wetenschap weer centraal staan. Zorgonderwijs dat soepel innoveert en responsief is, zonder bureaucratische obstakels, zodat we mensen goed kunnen opleiden en zij flexibel inzetbaar zijn. Zou dat niet de beste voedingsbodem zijn voor goed onderwijs?

Hora est.

De voorzitter:

Dank u wel. Hiermee zijn wij aan het einde gekomen van dit eerste deel van de behandeling van de begroting Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Morgen gaan wij weer verder vanaf 14.30 uur. Ik bedank de leden en ook de bewindspersonen in vak K voor hun aanwezigheid

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De voorzitter:

Ik schors tot 16.30 uur.

De vergadering wordt van 15.46 uur tot 16.35 uur geschorst.